

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**Дипломна робота**

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ  
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ**

Виконала

здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

спеціальності 013 Початкова освіта

**Гамза Юлія Сергіївна**

Керівник:

**к. пед. н., доц. Міщенья О. М.**

**Рецензент:** кандидат педагогічних наук, доцент  
кафедри початкової та дошкільної освіти  
Міжнародний економіко-гуманітарний  
університет імені академіка Степана Дем'янчука

**Міськова Н. М.**

**Рівне – 2020 року**

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП</b>	<b>3</b>
<b>РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ</b>	<b>7</b>
1.1. Особливості інтегрованих форм організації навчання в психолого-педагогічній літературі	7
1.2. Сутність інтегрованого підходу як сучасна форма організації освітнього процесу	19
1.3. Особливості інтеграції навчання в Новій українській школі	28
<b>Висновки до першого розділу</b>	<b>36</b>
<b>РОЗДІЛ 2 ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ</b>	<b>39</b>
2.1. Сутність підготовки студентів до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу	39
2.2. Обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до використання інтегрованих форм організації освітнього процесу початкової школи	48
<b>Висновки до другого розділу</b>	<b>54</b>
<b>РОЗДІЛ 3 ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ДО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ</b>	<b>57</b>
3.1. Характеристика готовності майбутніх учителів до застосування інтегрованого навчання в початковій школі	57
3.2. Аналіз проведеного дослідження щодо підготовки майбутніх учителів до інтегрованого навчання в початковій школі	63
<b>Висновки до третього розділу</b>	<b>85</b>
<b>ВИСНОВКИ</b>	<b>88</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b>	<b>96</b>
<b>ДОДАТКИ</b>	<b>104</b>

## ВСТУП

**Актуальність дослідження.** Одним із пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти є підготовка висококваліфікованих учителів початкової школи, які здатні забезпечувати гармонійний розвиток дитини, формувати ключові і предметні компетенції молодших школярів, закладаючи тим самим міцний фундамент для їх подальшого навчання, розвитку й виховання.

Важлива роль у цьому процесі належить готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу, що зумовлено низкою чинників.

По-перше, їх застосування активізує навчальну діяльність, стимулює інформаційне та емоційне сприймання школярами навчального матеріалу, уможливорює всебічний розгляд явищ і понять, а отже, адекватно відповідає потребі й здатності учнів цього віку до цілісного пізнання дійсності. По-друге, використання інтегрованих форм організації навчання дозволяє підвищувати узагальненість засвоєних дітьми знань і вмінь, що сприяє розвитку логічності й гнучкості мислення особистості, формуванню її системного світогляду. По-третє, розроблення зазначеної проблеми певним чином заповнює дидактико-методичні «прогалини» щодо сформованості у майбутніх учителів Нової української школи готовності до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу.

Все це свідчить про практичну значущість підготовки майбутніх учителів Нової української школи до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу.

Аналіз психолого-педагогічних джерел дозволяє визначити, що основними джерелами дослідження означеної проблеми є: обґрунтування теоретичних засад професійної підготовки педагогів (В.Гриньова, В.Євдокимов, І.Зязюн, В.Лозова, О.Мороз, І.Прокопенко, В.Семиченко, А.Троцко) і, зокрема вчителів початкових класів (Н.Бібік, О.Бабакіна, О.Глузман, П.Гусак, О.Острианська, О.Савченко, Л.Хомич); висвітлення основ педагогічної інтеграції

(В.Безрукова, М.Берулава, Т.Дмитренко, В.Доманський, І.Климова, І.Колєснікова, М.Прокоф'єва, І.Ревенко); розроблення інтегрованого змісту професійної педагогічної освіти та шляхів його засвоєння (О.Абдуліна, О.Гилязова, С.Гончаренко, В.Горшкова, Ю.Колєсніченко, О.Мариновська, Ю.Сьомін, Ю.Тюнніков); застосування інтегрованих форм організації навчання в основній (М.Безрук, Т.Браже, Г.Ібрагімов, Ю.Колягін, В.Максимова, Н.Таланчук, В.Яковлева) та початковій (О.Алексенко, Т.Башиста, Н.Бібік, Н.Груздева, О.Іонова, В.Ільченко, О.Савченко, Н.Світловська, С.Шпілева, С.Якименко) школах.

Отже, актуальність проблеми щодо підготовки вчителя початкової школи до застосування інтегрованих форм організації навчання, її об'єктивна потреба та реформування Нової української школи зумовили вибір теми нашого дослідження – **«Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до інтегрованого навчання».**

**Мета дослідження** – теоретично обґрунтувати та дослідити педагогічні умови ефективного формування готовності майбутніх учителів до інтегрованого освітнього процесу в Новій українській школі.

Відповідно до мети дослідження визначено наступні **завдання**:

1. З'ясувати зміст поняття «інтегровані форми організації навчання» та виокремити його види.
2. Охарактеризувати структурні складники готовності майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчання в початковій школі.
3. Обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання інтегрованих навчальних форм у початковій школі.
4. Уточнити критерії, показники та рівні сформованості готовності студентів до застосування інтегрованих форм організації навчання в початковій школі.
5. Проаналізувати готовність студентів педагогічного факультету щодо їх

підготовки до використання інтегрованих форм навчання в початковій школі.

**Об'єкт дослідження** – процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

**Предмет дослідження** – шляхи та методи підготовки майбутніх учителів до використання інтегрованих форм організації освітнього процесу в початковій школі.

З метою реалізації визначених завдань були використані такі **методи дослідження**:

*теоретичні*: ретроспективний аналіз психолого-педагогічної літератури досліджуваної проблеми; синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури для визначення поняттєво-категорійного апарату, обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу в початковій школі;

*емпіричні*: опитування, спостереження, бесіда, діалог, самооцінки, вивчення продуктів навчально-пізнавальної діяльності студентів для визначення рівня готовності до використання інтегрованих форм організації навчання молодших школярів за різними показниками; визначення педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в Новій українській школі.

**Практичне значення дослідження** полягає в тому, що дослідження та характеристика реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу може бути використано вчителями початкової школи та викладачами щодо удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів Нової української школи, а також під час написання студентами курсових та дипломних робіт.

**Апробація результатів дослідження.** Основні результати проведеного дослідження, а також основні положення і загальні висновки обговорювалися на наукових семінарах та засіданнях кафедри педагогіки початкової освіти педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету; звітних науково-практичних конференціях РДГУ (2018 – 2019

рр.); Всеукраїнських конференціях: Перші педагогічні читання присвячені 100 річниці від дня народження видатного вітчизняного педагога Василя Олександровича Сухомлинського (25 вересня 2018 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми реформування дошкільної та початкової освіти України у контексті євроінтеграційних процесів» (20 березня 2018 р.); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференції «Сучасний вчитель початкової школи: проблеми і перспективи в контексті освітньої реформи» (29 березня 2019 р.).

#### **Публікації:**

Гамза Ю. С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у школі Василя Олександровича Сухомлинського. Професійний розвиток педагога. Матеріали педагогічних читань, присвячених 100 річниці від дня народження видатного вітчизняного педагога В.О. Сухомлинського. Рівне, 2018. С.

Гамза Ю. С. Інтегровані уроки у початковій школі як ефективна форма навчання молодших школярів. Професійний розвиток педагога: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Сучасний вчитель початкової школи: проблеми і перспективи в контексті освітньої реформи» / ред. кол.: Сойчук Р.Л., Третяк О.М., Яковишина Т.В. Рівне, 2019. С. 19-21.

**Структура й обсяг дослідження.** Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, висновків, списку використаних джерел (88 джерел) та додатків (26 сторінках). У роботі представлено 2 таблиці, 3 рисунка, 5 додатків. Загальний обсяг дослідження становить - 118 сторінок, основний зміст викладено на - 95 сторінках.

## РОЗДІЛ 1

### ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

#### **1.1. Особливості інтегрованих форм організації навчання в психолого-педагогічній літературі**

Сьогодні інтеграція є одним із провідних напрямів перетворень у Новій українській школі і усунення протиріч між невпинно зростаючим обсягом знань та здатністю їх засвоєння. Інтеграція здатна вирішити чисельні проблеми освітньої системи. Звичайно, система інтегрованого навчання ще недостатньо опрацьована, а тому неоднозначно сприймається багатьма педагогами. Її повне теоретичне обґрунтування та запровадження у практику навчання в Новій українській школі – справа майбутнього. Але вже сьогодні є очевидним, що інтегроване навчання як ніяке інше закладає нові умови діяльності викладачів та учнів, є діючою моделлю активізації пізнавальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання. Сучасна педагогічна наука вважає інтеграцію одним з головних дидактичних принципів.

Ідея інтегрованого навчання – надзвичайно актуальна, оскільки з її успішною методичною реалізацією передбачається досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній людині самостійно досягати життєвої мети, творчо самостверджуватися у професійній діяльності. Розуміння сутності поняття «інтегровані форми організації навчання» у початковій школі вимагає з'ясування підходів до характеристики форм організації навчального процесу.

«Форма» - одне з понять дидактики, що менш за все піддається визначенню, тому звернемося до довідникових посібників. У перекладі з латини слово «форма» [forma] означає: зовнішній вигляд, зовнішній обрис; обладнання, структура чогось, систему організації чогось; установлений зразок, шаблон [20].

«Форма – вид, устрій, тип, структура, конструкція чого-небудь, характер якої обумовлений змістом» [63, с. 122-129]. У «Філософській енциклопедії» дається таке визначення: «Форма є внутрішня організація змісту... Форма обіймає систему стійких зв'язків предмета» [59].

Оскільки предметом дослідження є форма організації навчання, звернемося до розкриття терміна «організація». У «Філософській енциклопедії» зазначається, що організація є «впорядкування, налагоджування, приведення в систему якогось матеріального або духовного об'єкту, розташування, співвідношення частин якого-небудь об'єкта» [59].

Аналізуючи ці поняття, І.Чередов робить висновок про те, що форма організації навчання передбачає «впорядкування, налагоджування, приведення в систему» взаємодію вчителя з учнями в роботі над певним змістом навчального матеріалу. Організація навчання переслідує мету забезпечити оптимальне функціонування процесу управління навчальною діяльністю учнів з боку вчителя. Організація навчання, побудована на оптимальному співвідношенні компонентів цього процесу, сприяє підвищенню його результативності. Організація навчання передбачає конструювання конкретних форм, що забезпечують оптимальні умови для ефективної навчальної роботи учнів під керівництвом учителя [59].

Отже, форма у спрощеному вигляді може розглядатися як дидактична категорія, яка позначає зовнішній бік організації процесу навчання й пов'язана з кількістю тих, кого навчають, часом і простором, а також з порядком реалізації цього процесу [20].

Форма навчання є цілеспрямованою, чітко організованою, змістовно насиченою й методично оснащеною системою пізнавального та виховного спілкування, взаємодії, стосунків учителя та учнів.

Даючи своє визначення поняття «форми», автори [8, с. 203] звертають увагу на те, що:



1) навчання завжди передбачає необхідність і неминучість прямого або непрямого спілкування, у якому втілюється процес навчання – взаємодія вчителя й учнів;

2) спілкування між учителем та учнями та між самими учнями може відбуватися зі зміною їхніх функцій, тобто в різних організаційних формах по-різному розподіляються навчально-організаційні форми;

3) будь-яке навчання передбачає і просторову характеристику – поза часом і простором навчання немає [8].

У дидактиці протягом століть поступово нагромаджувалося знання про те, у який спосіб можна організувати навчання, як у його формах урахувати, для чого, кого і як треба навчати.

Дидакти Ч.Куписевич, І.Лернер, М.Скаткін, В.Онищук [13; 59; 55] та інші вважають, що організаційні форми навчання можна класифікувати за такими ознаками: кількістю учнів (індивідуальне; групове; фронтальне); місцем навчання: шкільне (клас, майстерня, кабінет); позашкільне (екскурсія, домашні завдання, робота на виробництві, в бібліотеці); екстернат, домашнє навчання; тривалістю: час регламентується педагогом, батьками, самими учнями.

Отже, організаційні форми навчання передбачають певну взаємодію вчителя й учнів, яка регулюється заздалегідь визначеним режимом та умовами роботи.

До організаційних форм належать такі: урок, екскурсія, семінар, дослідні роботи, консультації, домашні завдання, гурткові заняття.

Щоб розкрити сутність інтегрованих форм організації навчального процесу, розкриємо поняття інтеграції.

У сучасній психолого-педагогічній науці активно здійснюються дослідження з проблем інтеграції навчання. Гуманізація освіти неможлива без інтеграції її змісту, формування цілісного мислення.

Дослідженням проблеми інтегрованого навчання займалися видатні вчені, такі як Н. Антонов, Л. Варзацька, Л. Виготський, С. Гончаренко, В. Ільченко, І.

Козловська, Я. Коменський, О. Мариновська, О. Савченко, В. Сухомлинський та ін.

В Україні сформувалася ціла низка наукових напрямків у вивченні теоретичних основ інтеграції. Провідними з них є: напрямок методологічного обґрунтування проблем інтеграції (С. Гончаренко, Ю. Мальований, О. Сергєєв); напрямок визначення структури інтегрованих знань (Т. Усатенко); дослідження системологічних аспектів інтеграції (О. Джулик, Є. Яворський); проблеми інтегративних процесів в освіті (І. Богданова); розробка шляхів упровадження інтеграції в навчальний процес (Л. Вичорова, Т. Горзій, О. Проказа, Є. Романенко); інтеграція елементів контролю в модульному навчанні (Л. Джулай); інтеграція теоретичних і виробничих аспектів навчання (Т. Якимович); ймовірно-статистичні аспекти інтеграції (В. Якиляшек); інтеграція у ступеневій освіті (Ю. Жидецький); взаємозв'язки інтеграції та диференціації (В. Моргун); психологічні аспекти інтеграції (Т. Яценко); формування системи знань – дидактична інтегрологія (І. Козловська) [59].

Характеризуючи інтеграцію в історичному аспекті, можна відмітити, що ще в працях Я. А. Коменського акцентується увага на необхідності «завжди і всюди брати разом те, що пов'язано одне з одним» [35, с. 374]. Необхідність інтегрованого підходу до організації навчально-виховного процесу великий дидакт пояснював таким чином: «Всі знання виростають з одного коріння – навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках» [36, с. 48].

К. Д. Ушинський створив новий аналітико-синтетичний метод навчання грамоти, інтегрувавши письмо і читання. На його думку, злиття дисциплін, що вивчаються, є одним із інтенсивних шляхів отримання високої якості знань.

На початку ХХ століття у змісті навчальних програм простежується тенденція до повної ліквідації предметної системи та запровадження у навчально-виховному процесі міжпредметних зв'язків, які з часом переросли в проблему інтегрованого навчання. Навчальний матеріал, що пропонувався

учням, було представлено у вигляді єдиного комплексу відомостей про природу, працю, суспільство.

Інтегроване навчання у 60-х рр. ХХ століття було спрямоване на об'єднання шкільної предметної освіти з виробничим навчанням. У ці роки спостерігається інтегрування різних видів діяльності з певною навчальною метою. Наприклад, це стосувалося уроків мислення на природі, які проводив В. О. Сухомлинський. У процесі інтегрованого навчання створюється цілісна система наукових знань, яким притаманний високий ступінь усвідомлення, мобільності та міцності [59].

Відмітимо, що досягнення психологічної науки мали позитивний вплив на інтеграційні процеси у 70–80-ті рр. минулого століття. У цей час характерними стали дослідження щодо уточнення змісту понять «міжпредметні зв'язки» та «інтеграція». На думку Н.В. Лесняк, інтеграція – це «створення нового цілого на основі виявлення однотипних елементів і частин у кількох раніше різних одиницях, пристосування їх у раніше неіснуючий моноліт особливої якості» [59].

У той же час ідея інтеграції набуває особливої популярності в Західній Європі й США. У 50-60-х роках у зарубіжній педагогіці посилено комплексний підхід до навчання. Цікавим є факт, що у практиці зарубіжної школи реалізуються два види інтеграції – предметна і проблемна – залежно від того інтегруються в певному курсі відомості з кількох традиційних предметів, чи синтезуючим началом є конкретна проблема. Почасті курси, які інтегрують знання певної проблеми чи теми, називають проектами [59].

Розглянемо, що ж таке інтеграція.

У загальнонауковій, філософській, психологічній і педагогічній літературі зустрічаються різні визначення інтеграції, що пояснюється проникненням інтеграційних процесів не тільки в науку, а у всі сфери діяльності.

Я. Коменський акцентував увагу на необхідності завжди і всюди брати разом те, що пов'язано одне з одним. Необхідність інтегрованого підходу до організації навчально-виховного процесу великий дидакт пояснював таким

чином, що всі знання виростають з одного коріння – навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках [37, с. 92].

Поняття про інтеграцію з'явилося у педагогічній літературі не так давно. Слово це у перекладі з латинської означає «поповнення», «об'єднання» в ціле будь-яких окремих частин. Проте сама проблема інтеграції простежується ще в працях Платона, Аристотеля, Канта, які підтримували ідею єдності наукових знань.

Інтеграція (від. лат. *integratio* – відновлення, поповнення, від *integer* – цілий) – тобто поняття, що означає стан зв'язаності окремих диференційованих частин і функцій системи, організму в ціле, а також процес, що веде до такого стану.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що "інтеграція – це доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи" [7, с. 401].

Педагогічний словник трактує це поняття таким чином: це процес зближення і зв'язку наук, що відбувається водночас з процесами їх диференціації [57].

Інтеграція може бути розглянута як мета і шлях створення цілісності. У загальнонауковому аспекті «інтеграція» – це процес взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знання, який проявляється через єдність з протилежним йому процесом розчленування, розмежування, диференціації, процес, який об'єктивно детермінується взаємопроникненням різних видів і компонентів матеріальної і духовної діяльності людей, а в своїх найглибших основах – матеріальною єдністю світу, всезагальним зв'язком, ізоморфізмом структур в якісно різноманітних об'єктах [26, с. 17].

Н. Антонов зазначає, що інтеграція – це процес взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знання, який проявляється через єдність з протилежним йому процесом розчленування, розмежування, диференціації [1, с. 7].

І. Алексашина відмітила, що в самому загальному значенні інтеграція виступає як процес і результат становлення цілісності єдиної якості на основі

багатьох якостей. Процеси інтеграції знань нерозривно пов'язані з їх диференціацією [59].

І. Козловська трактує термін «інтеграція» як процес зближення й зв'язку наук, який діє поряд з процесом диференціації, що являє собою вищу форму втілення між предметних зв'язків на якісно новому рівні навчання [30, с. 32].

Н. Светловська під інтеграцією розуміє «процес створення нового цінного на основі виявлених однотипних елементів і частин в декількох раніше різних одиницях (учбових предметів, видах діяльності), потім пристосування цих елементів і частин в моноліт особливої якості, що не існував раніше» [59].

Поняття «інтеграція» Л. Бахарева, розкриває як «процес зближення і зв'язки наук». Цей процес являє собою високу форму втілення межпредметних зв'язків на якісно новому рівні навчання. Інтеграція не заперечує предметної системи навчання. Вона є можливим шляхом її вдосконалення, подолання недоліків і направлена на поглиблення взаємозв'язків і взаємозалежності між предметами [3, с. 49].

Словосполучення «інтеграція навчання» у короткому Педагогічному словнику тлумачиться як «відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів з метою цілісного, системного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем (тематична інтеграція); це створення інтегрованого змісту навчання – предметів, які об'єднували б в єдине ціле знання з різних галузей» [41, с. 16]. Слід зазначити, що інтеграція як самодостатнє наукове поняття зафіксоване у педагогіці лише в першій половині 80-х рр. Характеризуючи процес становлення та розвитку інтеграції в ХХ столітті, А.А. Кендюхова виділяє три якісно різні етапи її становлення [36].

Перший з них характеризується практичними спробами інтеграції знань з різних предметів стосовно будь-якої загальної проблеми. На другому етапі простежується застосування у навчально-виховному процесі міжпредметних зв'язків. Третій етап розвитку інтеграційних процесів припадає на 80–90-ті рр. У цей період інтеграція визначається як засіб формування всебічно розвиненої особистості та практично реалізується в інтегрованих навчальних курсах

(наприклад: Н.Ф. Виноградова «Довкілля», О.О. Алексеєнко, С.І. Волкова «Математика і конструювання», Н.М. Бібік, Н.С. Коваль «Ознайомлення з навколишнім середовищем» та ін.).

90-ті рр. характерні формуванням у школярів цілісного уявлення про світ, інтеграція набуває функції механізму гуманізації процесу навчання. У педагогічних і методичних дослідженнях цього періоду можна прослідкувати тенденцію до більш тісних взаємозв'язків суміжних наук у процесі навчання. Педагоги висловлюють думку щодо необхідності інтеграції навчальних дисциплін у навчанні, роблять спроби обґрунтувати поняття «дидактична інтеграція». На думку І.М. Козловської, «центральна ідея концепції дидактичної інтеграції – можливість побудови моделі навчання на базі одного з профільних загальноосвітніх предметів» [31].

Ю. Колягин вважає, що застосоване до системи навчання поняття «інтеграція» може приймати два значення:

1) як мета навчання вона повинна дати учню ті знання, які можуть навчити дитину з перших кроків навчання представляти мир як єдине ціле, де всі елементи взаємопов'язані.

2) як засіб навчання направлена на розвиток ерудиції учня, на оновлення існуючої вузької спеціалізації в навчанні [59].

Інтеграція виступає як природний взаємозв'язок наук, учбових дисциплін, розділів і тим різних учбових предметів на основі ведучої ідеї і ведучих положень [34, с. 28].

Нині дослідники виділяють три рівні інтеграції, кожний з яких має свою логічну структуру, яка складається з базису (кооперуючої дисципліни), завдання (проблеми базової дисципліни), знаряддя (теоретичного і технічного інструментарію базової та суміжних дисциплін).

Першим рівнем інтеграції є інтеграційні взаємодії на рівні редукції. Такі взаємодії між дисциплінами здійснюються у формі міжпредметних зв'язків. У педагогічній науці міжпредметні зв'язки розглядаються як умова, що забезпечує послідовне відображення в змісті предметів об'єктивних взаємодій,

які мають місце в природі; як умова виховного та розвивального навчання; як принцип навчання і т. д.

Другий рівень дидактичної інтеграції – це синтез взаємодіючих наук на основі деякої базової дисципліни. Мається на увазі так званий внутрішньодисциплінарний синтез, який об'єднує різні теорії в рамках одного предмета.

Третій рівень дидактичної інтеграції – найменш досліджений. Мається на увазі створення цілісної інтегративної системи, зокрема інтегративного курсу. Прикладом таких курсів у шкільному навчанні є природознавство, трудове навчання тощо [32, с. 177-183].

*Отже, під інтегрованою формою організації навчання розуміємо чітку організацію навчальної діяльності учнів з засвоєння інтегрованого змісту освіти. Останній є результатом оптимізації зв'язків і системного поєднання декількох навчальних тем або предметів, що сприяє цілісному сприйманню і засвоєнню школярами навчальної інформації.*

В умовах Нової української школи інтегроване навчання розглядається через призму цілісної картини світу (велика ідея), а не ділиться на окремі дисципліни. Це навчання, яке засновано на комплексному підході. Предметні межі руйнуються, коли вчителі заохочують учнів робити зв'язки між дисциплінами і спиратися на знання і навички з кількох предметних областей. Учням потрібні відкриті можливості для інтеграції знань і навичок з різних дисциплін і критичного оцінювання того, як всі ці частини взаємодіють.

Метою інтегрованого навчання є:

- формування в учнів цілісного уявлення про навколишній світ, системи знань і вмінь;
- досягнення якісної, конкурентоздатної освіти;
- створення оптимальних умов для розвитку мислення учнів в процесі вивчення загальноосвітніх предметів;
- активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках;

- ефективна реалізація розвивально-виховних функцій навчання [47, с. 215].

На думку вчених, основні шляхи інтеграції знань: динаміка навчально-виховного процесу, його розвиток за висхідною спіраллю; узгодженість навчальних планів; діагностика, прогнозування та управління процесом навчання; програмування стадій становлення особистості в єдиній системі неперервної ступеневої освіти; управління перехідними процесами між етапами розвитку особистості; цілісність освітнього процесу та його результатів [32, с. 177–183].

Оскільки предметом нашого дослідження є підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі, необхідно більш детально розглянути ці форми. Так, найчастіше реалізується у практиці початкової школи інтегрований урок.

Слід зазначити, що у вітчизняній школі урок є основною формою організації навчання, якому властиві різноманітні функції. Тому розробці уроку присвячено велику кількість публікацій ( М.Данилова, Б.Єсіпова, І.Іванова, І.Казанцева, Г.Кирилової, М.Левіної, Р.Лемберг, М.Махмутова, В.Онищука, М.Скаткіна, М.Яковлєва) [59].

Більшість дослідників розглядають переважно процес навчання на уроці, не відображуючи певним чином специфіку уроку як форми організації навчання.

О.Сухаревська відзначає розвивальні можливості інтегрованого уроку. По-перше, він дозволяє реалізувати один із найважливіших принципів дидактики – принцип системного навчання (якщо комплекс навчального матеріалу відповідає цілісності, структурованості, взаємозалежності, ієрархічності, множинності). По-друге, створює оптимальні умови для розвитку мислення (здатність до абстрагування, уміння виділяти головне, проводити аналогії, здійснювати аналіз, зіставлення, узагальнення і т. ін.), саме тим розвиваючи логічність, гнучкість, критичність. По-третє, сприяє розвитку системного світогляду, гармонізації особистості учнів [59].



Провівши аналіз низки уроків, представлених у періодичних виданнях, ми виділили характерні риси інтегрованого уроку, а саме:

- 1) учитель повинен бути майстром своєї справи;
- 2) вести або готувати урок можуть декілька викладачів;
- 3) цілі уроку повинні відображувати його специфіку – інтегрованість (наприклад: «прищеплювати вміння використовувати на практиці теоретичні знання з різних предметів про будь-які явища, самостійно зіставляючи й аналізуючи, встановлювати зв'язки і закономірності між ними...»);
- 4) у змісті навчального матеріалу можливе встановлення більшої кількості зв'язків (внутрішньопредметних, міжпредметних, позапредметних, міжциклових);
- 5) на інтегрованому уроці учні повинні проявляти максимальну самостійність у навчальній і пізнавальній діяльності;
- 6) інтегрований урок повинен будуватися на співробітництві вчителя і учнів;
- 7) підготовка інтегрованого уроку повинна здійснюватися засобами різних видів аналізу навчального матеріалу (компонентного, логічного, психологічного, дидактичного, виховного) [59].

Окрім цього зазначається, що найчастіше це уроки узагальнення і систематизації практичних знань, умінь і навичок, а також комбіновані уроки.

Дослідниками проблеми інтегрованого уроку перераховуються різноманітні вірогідні види інтегрованого уроку.

Так, І. Коложвари і Л.Сеченикова пропонують такі види інтегрованого уроку: урок-обмін знаннями, урок-взаємоперевірка, урок-творчий пошук, урок-видання газети, урок-захист творчих робіт. Для молодших класів, на нашу думку, більш прийнятні види проведення інтегрованих уроків пропонує В.Ляміна: урок-вистава, урок-казка, урок-панорама, урок-розслідування [59].

Оскільки на таких уроках учителі намагаються використовувати різні методи навчання (особливе значення надається наочним і практичним методам, що обумовлено віковими особливостями молодших школярів), відбувається

зміна діяльності. Проблемні питання і ситуації, що виникають на уроці, спонукають учнів звертатися до знань з інших предметів, зіставляти їх, встановлювати закономірності, а постійна зміна видів навчання не дозволяє дітям пересичуватися, зупинитися на досягнутому.

Беручи до уваги один з аспектів процесу інтеграції в навчанні, а саме – педагогічної інтеграції як засобу розвитку учнів, необхідно визначити розвивальні можливості інтегрованого уроку. До них слід віднести такі, по-перше, проведення таких уроків дозволяє максимально реалізувати один із найважливіших принципів дидактики – принцип системності навчання, але тільки в тому разі, якщо комплекс навчального матеріалу інтегрованого уроку буде відповідати таким характеристикам: цілісності, структурованості, взаємозалежності, ієрархічності, множинності. По-друге, інтегровані уроки створюють оптимальні умови для розвитку мислення учнів, наприклад, таких його елементів, як здатність до абстракції, уміння виділяти головне, проводити аналогії, здійснювати аналіз, зіставлення, узагальнення і т. ін. Саме цим створюються умови для розвитку таких якостей розуму, як логічність, гнучкість, критичність. По-третє, інтегровані уроки створюють сприятливі умови для гармонізації особистості учня, розвитку його системного світогляду.

На думку більшості вчених, процес інтеграції навчальних предметів потребує дотримання певних умов [59], а саме:

- 1) об'єкти дослідження повинні збігатися або бути достатньо близькими;
- 2) у навчальних предметах, що інтегруються, використовуються однакові або близькі методи дослідження;
- 3) інтегровані навчальні предмети будуються на загальних закономірностях, загальних теоретичних концепціях.

Отже, інтегровані форми навчання ґрунтуються на інтеграції змісту та передбачають спеціальну підготовку вчителів до їхнього використання.

Отже, проведений теоретичний аналіз дозволяє говорити про те, що інтегровані форми організації навчального процесу стали закономірними для початкової ланки освіти. Дослідження проблеми застосування інтегрованих

форм організації навчання у початковій школі дозволили встановити деякі їхні особливості (застосування інтегрованих уроків для посилення виховної та розвивальної функції процесу навчання, для розвитку цілісної особистості та індивідуальності учнів та ін.). Завдяки спеціальним дослідженням у галузі теорії і практики педагогічної інтеграції створилися об'єктивні передумови для здійснення професійної підготовки студентів – майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованих форм організації навчання.

## **1.2. Сутність інтегрованого підходу як сучасна форма організації освітнього процесу**

Аналіз сучасних педагогічних реалій дозволяє стверджувати, що проблема інтеграції як педагогічного явища слід розглядати в контексті сучасних провідних тенденцій світової педагогічної системи і традицій української освіти. Оскільки поняття «інтеграції» має загальнонауковий зміст і часто використовується у дидактиці.

Аналіз науково-педагогічної літератури переконує в тому, що дослідженню проблем інтеграції знань на міжнауковому, філософському педагогічному рівнях вивчали С. Гончаренко, Б. Кедров, Б. Новик, О. Спіркін, В. Тюхтін та ін.

Дослідженню проблеми інтегрованого підходу до навчального процесу приділяли увагу багато науковців. Так, філософію інтегративної освіти, методологічні проблеми інтеграції висвітлюють С.Л. Клепко, Ю.І. Мальований та ін., її дидактичні засади досліджують С.У. Гончаренко, М.Г. Іваничук, В.Р. Ільченко, О.Я. Савченко та ін., психологічні – Т.А. Яновська, Т.О. Яценко та ін., особливості інтеграційних процесів у професійно-технічній освіті розглядають Р.С. Гуревич, Б.О. Федоришин та ін., взаємозв'язки інтеграції та диференціації – В.М. Моргун [59].

Аналіз історико-педагогічних досліджень показує, що феномен інтеграції у навчальному процесі не новий і був предметом особливої уваги у всі періоди

розвитку педагогіки і школи як вітчизняної, так і зарубіжної. Ідея єдності знань знаходила своє відображення вже у працях таких древніх мислителів, як Аристотель, Демокрит, Епікур, Платон. Пізніше вона була розвинена Е. Кантом, Й.Г. Песталоцці, Я.А. Коменським, К.Д. Ушинським.

У наукових джерелах інтеграція потрактовано як «механізм самоорганізації хаосу знань» [30, с. 5], що передбачає «встановлення і посилення взаємозв'язків між науками» [69, с. 36]. Згідно цих тверджень інтеграція може бути розглянута як мета і шлях створення цілісності. При цьому системні цілісні знання слід розглядати як стан, результат, до якого можна прийти, здійснюючи інтеграцію.

У вітчизняній педагогіці у 60-70-х роках ідея інтеграції знайшла відображення у дидактичній теорії міжпредметних зв'язків, що активно впроваджувалася у практику навчання. Зазначимо, що довготривалий період дослідження міжпредметних зв'язків дав школі новий погляд на єднання предметів і був основою для розробки концепцій інтегрованого навчання. Прикладом ефективної реалізації інтегрованого підходу у навчанні були «уроки мислення на природі» В.О. Сухомлинського, на яких інтегрувалися основні види пізнавальної діяльності (спостереження, мислення, мовлення), з метою навчання, виховання і розвитку дітей [73].

У 80-90-х роках спостерігається новий сплеск інтересу до процесу інтеграції, що виявляється у розробці та впровадженні різноманітних інтегрованих курсів. Необхідність встановлення інтегративних зв'язків між елементами системи навчання підкреслювалася І.Д. Зверевим, Л.Я. Зоріною, М.М. Скаткіним та ін. Так, на думку М.М. Скаткіна «у предметній структурі навчального плану криється небезпека того, що ціле буде витіснено його окремими частинами», а щоб цього уникнути, необхідно в змісті навчання забезпечити синтез, інтеграцію, об'єднання частин в єдине ціле [59].

Доведено, що інтеграція виникла як явище фундаментальних наук на фоні своєї протилежності – диференціації, а сам процес інтеграції близький до систематизації. Підтвердженням цьому є погляди Н.Антонова та І.Козловської.

Н. Антонова вважає, що інтеграція – це процес взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знання, який проявляється через єдність з протилежним йому процесом розчленування, розмежування, диференціації [1, с. 7]. І.Козловська визначає цей термін як «процес зближення й зв'язку наук, який діє поряд з процесом диференціації, що являє собою вищу форму втілення між предметних зв'язків на якісно новому рівні навчання» [30, с. 32].

Сьогодні в Україні існує певний досвід втілення інтегрованого підходу у навчальний процес, зокрема початкової школи, (Н.М. Бібік, Л.О. Варзацька, М.С. Вашуленко, М.Г. Іванчук, В.Р. Ільченко, Т.О. Пушкарьова, О.Я. Савченко та ін.) та триває подальша пошукова робота науковців щодо побудови змісту навчання на засадах інтеграції.

Таким чином, розгляд проблеми в історичній ретроспективі дозволяє стверджувати, що інтегрований підхід до організації навчання не є модним нововведенням, а мав місце в різні періоди історичного розвитку суспільства. Історія вітчизняної і світової педагогіки накопичила велику спадщину з теорії і практики інтегрованого підходу до процесу навчання, виховання і розвитку школяра. Ідея єдності наукових знань, інтеграції належить до «концепцій, вивіренних часом» [24, с. 34] і сьогодні правомірно вважається провідним принципом розвитку сучасних освітніх систем.

Спираючись на аналіз поняття у науковій літературі, вважаємо, що інтеграція – це доцільно організований процес взаємодії, взаємопроникнення структурних компонентів змісту в рамках певної системи навчання з метою формування цілісного уявлення про світ, спрямованого на розвиток і саморозвиток особистості дитини.

У контексті системи навчання поняття «інтеграція» розглядають у двох значеннях: і як мету навчання, і як засіб навчання. Інтеграція як мета навчання повинна дати учневі ті знання, які відображають взаємопов'язаність окремих частин світу як системи, її цілісність. Інтеграція ж як засіб навчання має забезпечити отримання нових уявлень на грані традиційних предметних знань, покликана заповнити незнання на межі вже набутих диференційованих знань,

встановити існуючі між ними зв'язки, об'єднати набуті знання в єдину систему, тобто забезпечити знаходження спільної платформи зближення предметних знань [24; 34].

М.Г. Іваничук, досліджуючи процес інтеграції, виділяє такі ознаки, притаманні йому:

- взаємодія раніше розрізнених елементів;
- зв'язок з якісними і кількісними змінами взаємодіючих елементів;
- притаманність логіко-змістової основи;
- наявність власної структури;
- спрямованість і відносна самостійність.

Дослідниця пропонує власну інтерпретацію поняття інтеграції, визначаючи його як процес об'єднання диференційованих раніше елементів з ознаками цілісності у новій якості.

На сучасному етапі розглядають три рівні інтеграції, кожний з яких має свою логічну структуру та складається з базису (кооперуючої дисципліни), завдання (проблеми базової дисципліни), знаряддя (теоретичного і технічного інструментарію базової та суміжних дисциплін) [34, с. 28-29]. Зупинимося на цьому більш детальноше.

Першим рівнем дидактичної інтеграції є інтеграційні взаємодії на рівні редукції. Слід зазначити, що редукція – це процес або дія, що призводить до зменшення, послаблення або спрощення чого-небудь, іноді до повної втрати якихось об'єктів, ознак [30]. За цієї умови інтеграція здійснюється у формі міжпредметних зв'язків. Під міжпредметними зв'язками розуміють «систему відношень між знаннями, уміннями та навичками, які формуються в результаті послідовного відображення в засобах, методах та змісті навчальних дисциплін тих об'єктивних зв'язків, що існують в реальному світі» [59]. Ми вважаємо досить цікавою думку А. Коломієць про те, що міжпредметні зв'язки це умова виховуючого та розвиваючого навчання, принцип навчання [33, с. 61-66]. У педагогічній науці міжпредметні зв'язки розглядаються і як міжнаукові зв'язки.

Отже, міжпредметні зв'язки, в широкому розумінні слова, – це педагогічний еквівалент дидактичних зв'язків, які реалізуються в навчальному процесі.

Другий рівень дидактичної інтеграції передбачає синтез взаємодіючих наук на основі деякої базової дисципліни. Мається на увазі так званий «внутрішньо-дисциплінарний синтез, який об'єднує різні теорії в рамках одного предмета» [69, с. 37]. Такий синтез носить діалектичний характер, дає можливість враховувати диференціацію знань та є методом досягнення єдності наукових знань.

Третій рівень дидактичної інтеграції передбачає наявність теоретичного і технічного інструментарію базової та суміжних дисциплін. Іншими словами створення цілісної інтегративної системи, зокрема інтегративного курсу [78, с. 36]. Інтегровані курси, як спосіб інтеграції змісту освіти найбільш поширеними є в початкових класах. Об'єктивною передумовою цього є те, що інтегрований курс може вести сам учитель початкових класів, оскільки йому доводиться навчати дітей цих предметів за традиційних умов. Натомість у старших класах інтегрування окремих предметів, навіть споріднених в один, створює труднощі у підготовці вчителя, тому що вимагає від нього не тільки високої кваліфікації, а й відповідної наукової ерудиції в методах наук, на основі яких створено інтегрований предмет [65, с. 40].

Зазначимо, що суть інтегрованого навчання полягає в тому, що будова навчального курсу містить окремі розділи, які тісно поєднані. Відповідно до цього метою такого навчання є: формування в учнів цілісного уявлення про навколишній світ, системи знань і вмінь; досягнення якісної, конкурентоздатної освіти; створення оптимальних умов для розвитку мислення учнів в процесі вивчення загальноосвітніх предметів і предметів професійно–теоретичного циклу; активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках; ефективна реалізація розвивально-виховних функцій навчання. Серед переваг інтегрованого навчання є те, що інтеграція поживляє навчальний процес; економить навчальний час; позбавляє від перевтоми [61].

Також вважаємо за доцільне розглянути структурність процесу інтеграції.

Щодо рівнів інтеграції, то серед дидактів та методистів єдиного погляду немає. У сучасній педагогічній та методичній літературі предметом дослідження найчастіше є міжпредметна та внутріпредметна інтеграція. Окремі дослідники, зокрема О.Ю. Сухаревська [59], розрізняють три рівні інтеграції змісту навчального матеріалу:

- *внутріпредметна* – інтеграція понять, знань, умінь і навичок в межах окремих навчальних предметів;
- *міжпредметна* – синтез фактів, понять тощо двох і більше дисциплін;
- *транспредметна* – синтез компонентів основного та додаткового змісту навчання [59].

Окрім того, у міжпредметній інтеграції розрізняють три ступені [59]. Дослідники називають їх по різному, однак дають їм однакові характеристики, а саме:

- *елементарний* (початковий, слабкий, низький) – інтеграція має фрагментарний характер. Традиційні міжпредметні зв'язки належать до даного ступеня інтеграції і передбачають у процесі вивчення матеріалу одного предмета епізодичне включення матеріалу іншого предмета (фактів, ілюстрацій, понять тощо), що мають додаткове значення для його розуміння. При цьому зберігається самостійність кожного предмета зі своїми цілями і завданнями;

- *середній* – інтеграція достатньо виражена, вирізняється значним взаємопроникненням різнохарактерного змісту. Окремі дослідники середній ступінь міжпредметної інтеграції ототожнюють з інтегрованим уроком або інтегрованим блоком, коли об'єкт вивчається різнобічно засобами кількох навчальних предметів, але при цьому знову-таки зберігається в цілому самостійність кожного предмета;

- *високий* (новотворчий, новий) – інтеграція значно глибша та характеризується новоутворенням, повним взаємозлиттям різнохарактерного



змісту значних обсягів. Під високим ступенем міжпредметної інтеграції розуміють створення інтегрованих курсів [59].

Таке визначення ступенів міжпредметної інтеграції знімає питання про тотожність, рівнозначність понять «інтеграція» і «міжпредметні зв'язки» та наочно демонструє, що міжпредметні зв'язки є «сходиною» [59], передумовою виникнення інтеграції.

Аналіз наукової літератури показав, що інтегровані форми навчання дослідники розглядають як спосіб організації навчального процесу, який спрямований на засвоєння видів досвіду, що знаходиться поза рамками предметних знань, і забезпечує більш високий рівень компетентності учнів у виучуваній галузі, ніж це має місце в традиційному предметно-роздільному навчанні.

Відтак, інтегрований урок передбачає органічне поєднання на одному уроці відомостей інших навчальних предметів навколо однієї теми. Це сприяє інформаційному збагаченню сприйняття, мислення і почуттів учнів за рахунок залучення цікавого матеріалу, що, в свою чергу, дає змогу з різних сторін пізнати певне явище, поняття, досягти цілісності знань [61].

Наголосимо, що відмінністю між інтегрованим та традиційним уроком є те, що предметом вивчення (аналізу) на інтегрованому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; своєрідна структура, методи і прийоми, які сприяють його організації і реалізації поставлених цілей.

Залежно від дидактичної мети інтегровані уроки поділяють на: уроки вивчення нового матеріалу; уроки систематизації та узагальнення знань; комбіновані уроки. Для ефективного проведення інтегрованих уроків необхідні певні умови, як от:

- правильне визначення об'єкту вивчення, ретельний відбір змісту уроку;
- високі професійні якості викладачів, що забезпечать творчу співпрацю викладачів і учнів при підготовці уроку;
- включення самоосвіти учнів в освітній процес;

- використання методів проблемного навчання, активізація розумової діяльності на всіх етапах уроку;
- продумане поєднання індивідуальних і групових форм роботи; обов'язкове врахування вікових психологічних особливостей учнів [61].

Дотримання цих умов під час проведення інтегрованих уроків в початковій школі дає можливість підводити учнів до усвідомленої і емоційно пережитої потреби міркувати і висловлювати свої думки на запропоновану тему. Діти мають можливість застосовувати при цьому арсенал своїх знань, життєвий досвід, зробити власні, нехай незначні, але дуже необхідні кожній дитині, умовиводи і пошукові відкриття [59, с. 49].

Сьогодні існує багато розробок інтегрованих уроків. Вивчення значної кількості інтегрованих уроків та власний досвід їх проведення дозволяють зробити висновок про наявність певної структури такого уроку. Коротко охарактеризуємо ці етапи.

Перший етап проведення інтегрованого уроку – організаційний. Другий – ознайомлення з темою та метою. На третьому етапі під час актуалізації опорних знань учнів важливою є вступна бесіда характерною особливістю якої є актуалізація знань з усіх інтегрованих предметів. Час проведення цього етапу має тривати не більше 8-10 хвилин, а підготовка до нього потребує від учителя особливої уваги, а саме: бесіда повинна бути змістовною, лаконічною, чіткою. Якщо уроки з різних предметів за однією темою проводяться окремо, вступна бесіда триває вдвічі довше. Саме тому, об'єднання змісту навчальних дисциплін значно скорочує час на їх опанування і забезпечує різнобічне сприймання предметів чи явищ, що є безперечною перевагою інтеграції. Наступні етапи інтегрованого уроку можуть проводитися по-різному, залежно від теми й мети конкретного уроку [67, с. 216-217].

Серед різних форм проведення інтегрованих уроків найбільш зручною є бесіда. Вона може відбуватися між учителем та учнями, які розглядають певну проблему чи явище, поступово з'ясовують його суть і закономірності. Учні мимоволі стають учасниками бесіди: наводять нові факти з життя, запитують

про незрозуміле, допомагають у розв'язанні проблеми. У вигляді діалогу розглядається значна кількість прикладів. Учитель розкриває певну частину теми. Розпочинається дискусія, в ході якої знаходять істину.

Важливим у процесі практичної реалізації інтегрованого навчання є наявність доступних для вчителів навчальних посібників. Інтегровані підручники бувають двох видів: одні з них об'єднують навчальний матеріал кількох освітніх галузей, інші – інтегрують зміст освіти у межах одного навчального предмета.

Практика роботи у навчальному закладі переконує, що сьогодні навчальний процес потрібно побудувати так, щоб максимально залучити учнів до процесу пізнання. Цього можна досягти через цілісну, логічно обґрунтовану систему інтегрованих завдань [25, с. 39]. Інтегрованими можна назвати такі завдання, які мають за мету «синтез змісту (способів пізнання) з декількох тем, розділів програми або видів діяльності навколо однієї теми» [59]. Іншими словами, інтегровані завдання це серія (цикл, система) завдань, проведення яких зумовлено пошуками шляхів формування у дитини цілісного світогляду, які важко розвивати в умовах предметної системи навчання.

У загальноосвітніх закладах переважно використовується система інтегрованих завдань, як засіб збудження інтересу до навчання. Основними умовами ефективності інтегрованих завдань при цьому є врахування обсягу, складності і кількості інформації, яка сприймається, навчальних можливостей учнів, психологічної готовності працювати та професійної підготовки вчителя. Аналізуючи шляхи побудови системи інтегрованих завдань, Н. Світловська зазначає, що «ключовим моментом є вибір критеріїв змісту завдання, оскільки навчальний матеріал, який входить до змісту інтегрованих завдань, здебільшого належать до різних предметів і об'єднання його навколо однієї ідеї – питання надзвичайно важливе» [59, с. 58].

Отже, інтегрований підхід у навчанні сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду учнів у руслі поставлених учителем конкретних навчально-виховних завдань, інтенсивному розвитку школярів в аспекті

вибраної тематики; формуванню інтересу до подій і явищ дійсності, вихованню особистості, розвиває загальнонавчальні навички дітей. Методичними принципами інтеграції навчальних предметів в сучасній школі є: опора на знання з багатьох предметів; взаємозв'язок в змісті окремих дисциплін; зближення однорідних предметів тощо [69, с. 36-37].

Аналіз досліджень Н.М. Белянкової, М.Г. Іванчук, Т.А. Каясової, Г.Н. Котельникової, Н.В. Шахіревої, Т.А. Яновської та ін. з проблеми реалізації інтегрованого підходу у практиці початкової освіти дозволяє зробити висновок про те, що в інтегрованому змісті закладено значно більше можливостей для інтелектуального розвитку особистості молодшого школяра, зокрема для розвитку мислення, для подолання фрагментарності, «мозаїчності» знань, для інтеграції розрізнених знань в цілісну систему, а отже, для показу практичної значущості виучуваного. Одним з важливих аргументів на користь інтегрованого підходу висувається і той, що вивчення основ наук засобами інтегрованих форм навчання якнайкраще відповідає так званому синкретизму мислення молодшого школяра, що полягає в цілісному сприйманні дитиною реалій дійсності без диференціації їх деталей.

### **1.3. Особливості інтеграції навчання в Новій українській школі**

Відповідно до нової Концепції «Нова українська школа» [40] інтеграція в освіті - це концепція сприйняття інтеграції в межах системного підходу, що відображається і при її проекції на сферу освіти. Тобто інтеграція в освіті розглядається як:

- фактор розвитку освітніх систем;
- різновид наукової інтеграції, що здійснюється в межах педагогічної теорії та практики; вища форма відображення єдності цілей, принципів, змісту, форм організації процесу навчання та виховання;

- процес і результат взаємодії структурних елементів змісту освіти, який супроводжується зростом системності та спресованості знань учнів;
- цілеспрямоване об'єднання, синтез відповідних навчальних дисциплін у самостійну систему цільового призначення, яка спрямована на забезпечення цілісності знань та вмінь [40].

Інтегроване навчання — це навчання, яке ґрунтується на комплексному підході. Освіта розглядається через призму загальної картини, а не ділиться на окремі дисципліни (Адаптовано з «Natural Curiosity: A Resource for Teachers University of Toronto OISE») [40].

Предметні межі зникають, коли вчителі Нової української школи заохочують учнів робити зв'язок між дисциплінами і спиратися на знання і навички з кількох предметних областей. Учням потрібні відкриті можливості для інтеграції знань і навичок з різних дисциплін і критичного оцінювання того, як всі ці частини взаємодіють.

На сьогодні розбудова освітньої галузі потребує оновлення змісту підготовки майбутніх фахівців, який би базувався на інтегративних зв'язках з різних галузей знань і давав максимум знань. Інтеграція ж на рівні якісного забезпечення міжпредметних зв'язків дає можливість охопити і відтворити ці зв'язки на якісно новому рівні, забезпечити цілісне бачення будь-яких проблем, явищ, механізмів тощо. Інтегровані курси дозволяють відкинути зайвий навчальний матеріал і спрямовані на творчий розвиток особистості студента та формування його світогляду.

Запровадження різних видів інтеграції в освітній процес забезпечить перехід від дисципліни репродуктивної до дисципліни творчої. Ученими доведено, що загальні механізми інтеграції в освітній сфері сприяють ефективному синтезу наукових знань і забезпечують реалізацію міжпредметних зв'язків, що впливає на якість професійної підготовки компетентного висококваліфікованого спеціаліста.

На сучасному етапі розвитку освіти програма реалізації концептуальних основ інтеграції змісту початкового навчання в Новій українській школі

активно розробляється вітчизняними науковцями. На інтегрованих засадах побудовано зміст підручників «Горішок» для 1 класу (Н.М. Бібік, М.С. Вашуленко, Л.П. Кочина), «Я і Україна» (Н.М. Бібік, Н.С. Коваль), програми курсу «Художня праця» (В.П. Тименко), «Навколишній світ» (Т.О. Пушкарьова) та ін. Дослідники запропонували новий зміст навчальної інформації та її структурування, впровадження якої дасть змогу учням отримати спочатку загальне, цілісне уявлення про певну галузь знань, а потім її конкретизувати [59, с. 5].

У 2017 році в освітній системі України розпочалося реформування. Відповідно у Державному стандарті початкової загальної освіти, що ґрунтується на засадах компетентнісного підходу, поняття міжпредметна компетентність визначається як «здатність учня застосувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей» [51].

Реформування сучасної освіти лежить на шляху подолання ізольованого викладання навчальних предметів і створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес доцільно орієнтувати на розвивально-продуктивний інтегративний підхід. Міжпредметна інтеграція:

- У сучасній школі узвичаїлася міжпредметна інтеграція, що здійснюється різними шляхами: створення інтегрованих курсів — навчальних предметів, які адаптують для вивчення та інтегрують знання декількох наук або видів мистецтв (природничих — «Природознавство», суспільствознавчих — «Я у Світі», біологічних — «Основи здоров'я», музичне й образотворче мистецтво — «Мистецтво», та ін.);

- розроблення нових форм уроків (урок з міжпредметними зв'язками, інтегрований урок, бінарний урок);

- впровадження навчальних проєктів;

- організація тематичних днів та тижнів [51].

*Етапи реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання (від простого до складного):*

- уведення міжпредметних зв'язків на уроках суміжних дисциплін на основі репродуктивної діяльності і елементів проблемності;
- постановка міжпредметних навчальних проблем і самостійний пошук їх вирішення на окремих уроках;
- систематичне проблемне навчання на основі ускладнених міжпредметних проблем всередині окремих курсів;
- використання спочатку двосторонніх, а потім і багатосторонніх зв'язків між різними предметами на основі координації діяльності вчителя;
- розробка широкої системи в роботі вчителів, які здійснюють міжпредметні зв'язки як у змісті і методах, так і у формах організації навчання, охоплюючи позакласну роботу і розширюючи межі програми [51].

*Міжпредметні зв'язки.* За допомогою багатосторонніх міжпредметних зв'язків закладається фундамент для формування в учнів умінь комплексного бачення проблем реальної дійсності, різнопланових підходів до їх розв'язання.

Міжпредметні зв'язки бувають горизонтальні і вертикальні. Горизонтальні міжпредметні зв'язки (рис. 1.1) здійснюються тоді, коли інтегровані предмети вивчаються відірвано в часі (наприклад, впродовж тижня, місяця).

### Горизонтальні міжпредметні зв'язки

вивчення одного поняття на уроках з різних предметів впродовж деякого часу (не одночасно)

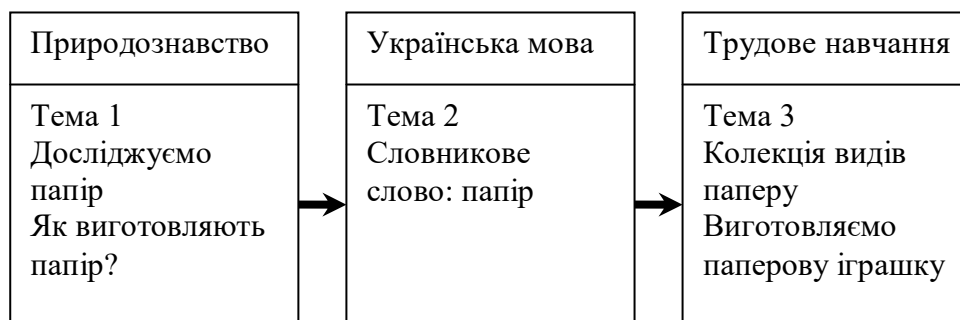


Рис. 1.1 - Горизонтальні міжпредметні зв'язки

Вертикальний зв'язок можна спостерігати у випадку, якщо інтегровані предмети вивчаються в близьких часових межах (впродовж одного уроку, одного дня). Тобто, якщо вчитель планує одну тему впродовж одного уроку, залучаючи з інших — відомості, способи дій на основі сформованих в учнів умінь та навичок, форму подання навчального матеріалу тощо, то він використовує вертикальний тематизм (рис. 1.2).

### Вертикальні міжпредметні зв'язки

вивчення поняття на одному уроці (або в один часовий проміжок на різних уроках) із використанням навчального матеріалу з різних предметів

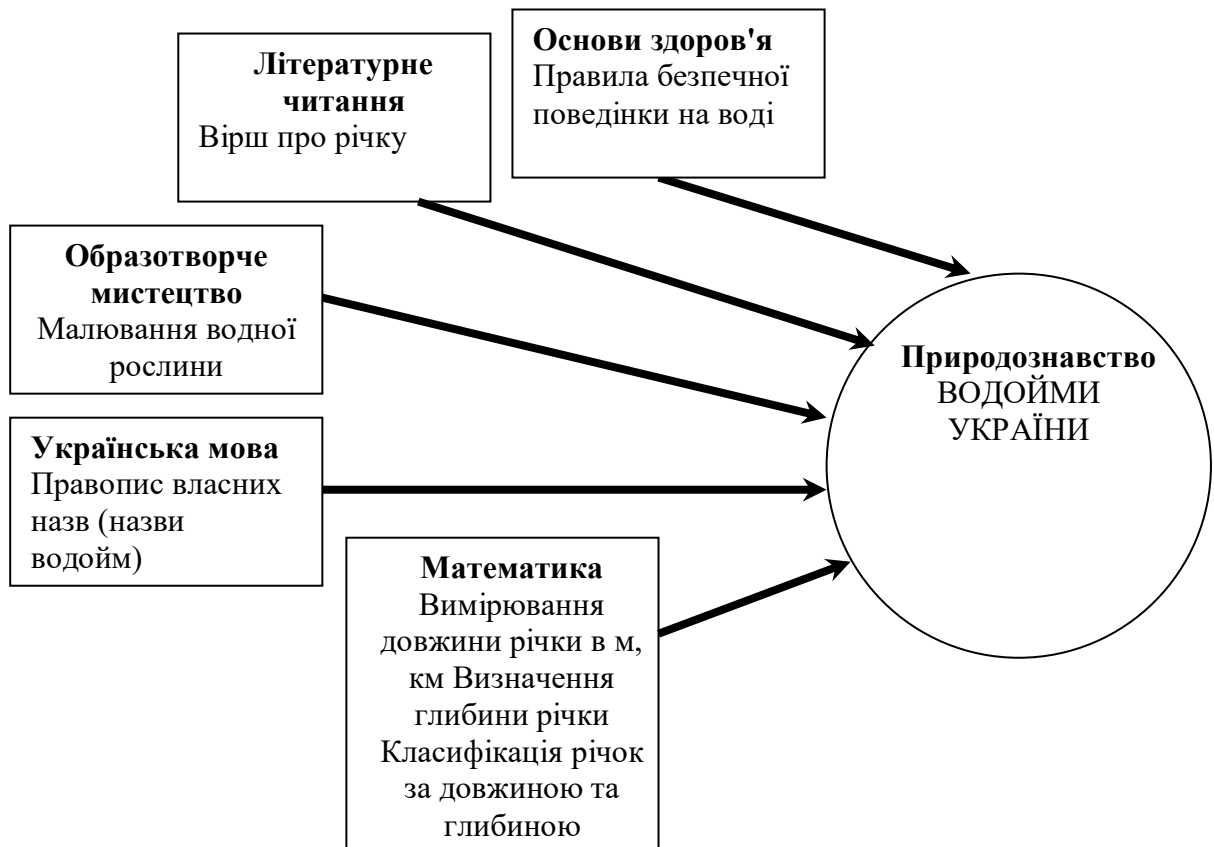


Рис. 1.2 - Вертикальні міжпредметні зв'язки

Виділені наступні *переваги інтегрованого навчання*:

*Переваги для учнів:*

- чіткіше розуміння мети кожного предмету в різних контекстах;
- глибше розуміння будь-якої теми, завдяки її дослідженню через кілька точок зору;



- краще усвідомлення комплексного підходу, через який предмети, навички, ідеї та різні точки зору пов'язані з реальним світом;
- удосконалення навичок системного мислення.

Вміння бачити взаємозв'язки всіх аспектів життя зрештою стає звичкою, яка буде допомагати учням протягом усього їхнього життя [51].

Однак, високо оцінюючи можливості інтегрованого підходу для оптимізації освітнього процесу в Новій українській школі та для розвитку особистості молодшого школяра, варто звернути увагу й на те, що під час упровадження його в практику початкового навчання вчителі-практики почасти зіштовхуються з низкою перепон, а саме: відсутністю теоретичних знань та практичного досвіду, недостатністю наукових обґрунтувань, нестачею науково-методичної літератури, методичних розробок, рекомендацій тощо.

Відома український педагог О. Савченко зазначила, що метою інтегрованих уроків у початковій школі є створення передумов для всебічного розгляду певного об'єкта, поняття, явища, формування системного мислення, збудження уваги, формування позитивного емоційного ставлення до пізнання, творчих пізнавальних здібностей учнів, цілісного світогляду, а також активізація пізнавальної діяльності, підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу, формування навичок самостійної роботи школярів з довідковою літературою, таблицями, опорними схемами, підвищення інтересу до матеріалу, що вивчається, ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання. У своїх працях авторка пояснює відмінність інтегрованих уроків від використання міжпредметних зв'язків. Особливістю інтегрованого уроку є поєднання блоків знань із різних предметів, що підпорядковані одній темі [59, с. 8].

Інтегровані уроки виконують функції, що за змістом дещо відрізняються від функцій «класичного» уроку:

1. Методологічна функція сприяє формуванню в учнів сучасних уявлень щодо дисциплін, які вивчаються в межах інтегрованого уроку.

2. Освітня функція спрямована на формування в учнів системного бачення взаємозв'язку окремих частин системи, глибини та цілісності її пізнання.

3. Розвивальна функція сприяє формуванню пізнавальної активності учнів, розширенню світогляду, подоланню інертності мислення.

4. Виховна функція відображає політехнічну спрямованість теми та змісту інтегрованого уроку.

5. Конструктивна функція передбачає вдосконалення змісту навчального матеріалу, а також форм і методів організації навчання [59, с. 13].

Вчитель Нової української школи при проведенні інтегрованих уроків має враховувати принципи природовідповідності, науковості, цілісного уявлення про оточуючий світ, синтезу знань, діяльності, практичної значущості навчання, варіативності.

1. Відповідно принципу природовідповідності навчальний процес проектується відповідно природнього розвитку молодших школярів, їх вікових можливостей. проектування навчального процесу здійснюється з урахуванням потреби молодших школярів в наочно-образному сприйманні дійсності, в ігровій діяльності.

2. Принцип науковості підкреслює вагомість не тільки формування в учнів наукової картини світу, а також і вміння застосовувати їх у власній діяльності.

3. Принцип цілісного уявлення про оточуючий світ сприяє формуванню в дитини узагальненого цілісного уявлення про навколишній світ (природу, культуру, науку, суспільство, людину), про роль і місце кожної сфери в системі знань.

4. Принцип синтезу знань акцентує увагу на синтезованому, систематизованому сприйнятті учнів досліджуваних з тієї чи іншої теми питань, сприяє розвитку широти їх мислення.

5. Принцип діяльності акцентує увагу на формуванні особистості учня, що здійснюється у процесі його власної діяльності, спрямованої на «відкриття» нового знання.

6. Принцип практичної значущості навчання передбачає обов'язкову реалізацію розглянутої проблеми в практичній ситуації, посилює практичну спрямованість навчання, що розвиває критичність мислення молодших школярів, здатність зіставляти теорію з практикою.

7. Принцип варіативності передбачає розвиток в учнів варіативного мислення, тобто розуміння можливості різних варіантів розв'язання завдань і формування вмінь знаходити нові підходи до відомої ситуації, нестандартні способи вирішення проблеми, що сприяють розвитку гнучкості та оригінальності мислення [51].

Успішне проведення інтегрованих уроків вимагає від вчителя річного календарного планування, формулювання загальних понять, узгодження часу їх вивчення, вибір форм та методів подання навчального матеріалу, планування тематики, «конструювання» заняття, визначення завдань уроку, а також ретельного вибору оптимального навантаження учнів різноманітними видами діяльності під час уроку та доцільного добору дидактичного матеріалу.

Отже, інтеграція як провідна тенденція оновлення змісту освіти покликана забезпечити цілісність освітнього процесу в Новій українській школі, узгоджене опанування всіх основних елементів змісту навчання, реалізацію його особистісно розвивальних функцій. Таким чином, реалізація інтегрованого підходу до навчального процесу у початковій школі, безперечно, є досить актуальною проблемою і потребує подальшого дослідження.

В умовах реформування початкової освіти відповідно до Концепції Нової української школи велику увагу приділено інтегрованому навчанню молодших школярів. Інтеграція навчальних дисциплін в єдине ціле сприяє цілісному сприйманню учнем оточуючого світу, формуванню його творчого мислення та емоційному розвитку. Тобто інтеграція освітнього процесу передбачає застосування механізмів створення освітньо-розвивального середовища.

## Висновки до першого розділу

У першому розділу ми дослідили та розкрили сутність *інтегрованих форм організації навчання* як чітку організацію навчальної діяльності учнів із засвоєння інтегрованого змісту освіти. Останній є результатом оптимізації зв'язків і системного поєднання декількох навчальних тем або предметів, що сприяє цілісному сприйманню й засвоєнню школярами навчальної інформації.

До інтегрованих форм організації навчання в початковій школі належать: *інтегрований урок* – виклад навчальних тем, близьких за змістом, логічно взаємопов'язаних, об'єднаних провідною ідеєю, реалізація якої забезпечує цілісність заняття, підвищення його пізнавальної цінності.

Ми вважаємо, що інтегрований підхід у навчанні сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду учнів у руслі поставлених учителем конкретних навчально-виховних завдань, інтенсивному розвитку школярів в аспекті вибраної тематики; формуванню інтересу до подій і явищ дійсності, вихованню особистості, розвиває загальнонавчальні навички дітей. Методичними принципами інтеграції навчальних предметів в сучасній школі є: опора на знання з багатьох предметів; взаємозв'язок в змісті окремих дисциплін; зближення однорідних предметів тощо.

Відповідно до нової Концепції «Нова українська школа» інтеграція в освіті - це концепція сприйняття інтеграції в межах системного підходу, що відображається і при її проекції на сферу освіти. Тобто інтеграція в освіті розглядається як: фактор розвитку освітніх систем; різновид наукової інтеграції, що здійснюється в межах педагогічної теорії та практики; вища форма відображення єдності цілей, принципів, змісту, форм організації процесу навчання та виховання; процес і результат взаємодії структурних елементів змісту освіти, який супроводжується зростом системності та спресованості знань учнів; цілеспрямоване об'єднання, синтез відповідних навчальних дисциплін у самостійну систему цільового призначення, яка спрямована на забезпечення цілісності знань та вмінь.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти, що ґрунтується на засадах компетентісного підходу з'ясовано сутність інтеграції навчання в початковій школі. Реформування сучасної освіти лежить на шляху подолання ізольованого викладання навчальних предметів і створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес доцільно орієнтувати на розвивально-продуктивний інтегративний підхід.

Ми дослідили *етапи реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання (від простого до складного)*:

- уведення міжпредметних зв'язків на уроках суміжних дисциплін на основі репродуктивної діяльності і елементів проблемності;
- постановка міжпредметних навчальних проблем і самостійний пошук їх вирішення на окремих уроках;
- систематичне проблемне навчання на основі ускладнених міжпредметних проблем всередині окремих курсів;
- використання спочатку двосторонніх, а потім і багатосторонніх зв'язків між різними предметами на основі координації діяльності вчителя;
- розробка широкої системи в роботі вчителів, які здійснюють міжпредметні зв'язки як у змісті і методах, так і у формах організації навчання, охоплюючи позакласну роботу і розширюючи межі програми

Виявлено особливості інтегрованих форм організації навчання в початковій школі, а саме: мета їхнього застосування полягає у створенні передумови для різнобічного розгляду певного об'єкта, явища, формування системного мислення, збудження уяви, позитивно емоційного ставлення до пізнання; інтегруючим фактором у системі початкового навчання здебільшого є образ; міжпредметні зв'язки виявляються в поєднанні блоків знань з предметів, що інтегруються; інтеграція спрямовується на поєднання різних видів діяльності учнів; інтегровані форми організації навчання здебільшого використовуються як вступні до теми або узагальнюючі.

З'ясовано специфіку професійної діяльності вчителя початкової школи, що має інтегрований характер, а саме: учитель як безпосередній та головний

організатор навчання молодших школярів викладає всі шкільні дисципліни, що вимагають внутрішньо-предметної та міжпредметної інтеграції, спрямованої на гармонійний розвиток особистості, формування в неї цілісної картини світу.

Під час побудови освітнього процесу вчитель Нової української школи при проведенні інтегрованих уроків має враховувати принципи природовідповідності, науковості, цілісного уявлення про оточуючий світ, синтезу знань, діяльності, практичної значущості навчання, варіативності.

Отже, інтеграція як провідна тенденція оновлення змісту освіти покликана забезпечити цілісність освітнього процесу в Новій українській школі, узгоджене опанування всіх основних елементів змісту навчання, реалізацію його особистісно розвивальних функцій. Таким чином, реалізація інтегрованого підходу до навчального процесу у початковій школі, безперечно, є досить актуальною проблемою і потребує подальшого дослідження.

В умовах реформування початкової освіти відповідно до Концепції Нової української школи велику увагу приділено інтегрованому навчанню молодших школярів. Інтеграція навчальних дисциплін в єдине ціле сприяє цілісному сприйманню учнем оточуючого світу, формуванню його творчого мислення та емоційному розвитку. Тобто інтеграція освітнього процесу передбачає застосування механізмів створення освітньо-розвивального середовища.

## РОЗДІЛ 2

### ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

#### 2.1. Сутність підготовки студентів до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу

Учитель Нової української школи повинен бути спеціалістом не менш ніж із шести освітніх галузей (мови і літератури, математика, здоров'я і фізична культура, технологія, людина і світ, мистецтво). Кожна з них є обов'язковою, але їхня питома вага у початковій школі різна. По-різному вони розподіляються на навчальні предмети. Для нього важливо володіти відповідними знаннями та здібностями до засвоєння основ цих наук. Тому при підготовці майбутнього вчителя у закладі вищої освіти важливо здійснити повноцінну взаємодоповнюючу професійно-педагогічну підготовку.

Відмінною рисою професійної діяльності вчителя початкових класів є те, що він виконує роль і вихователя, і вчителя, і психолога, і соціального педагога, його діяльність має різнобічний *багатофункціональний* характер. Сучасний учитель Нової української школи повинен не тільки підбирати та готувати навчальний матеріал, наочність, обладнання, але і стимулювати розвиток пізнавальної зацікавленості, духовних потреб своїх учнів, а також проникати в духовний світ своїх вихованців, об'єктивно оцінювати їхній емоційний стан, виявляти особливості психіки. Важливими для роботи вчителя виявляються вміння встановлювати педагогічно спрямовані стосунки з учнями, їхніми батьками, колегами, керівництвом навчального закладу. Учитель Нової української школи супроводжує важливий етап життя дитини, як ніхто інший звертає увагу на проблеми, труднощі та особливості розвитку молодшого школяра, допомагає йому подолати труднощі на першій сходинці навчання, розвивати пізнавальні здібності.

Освітня діяльність учителя передбачає застосування специфічних для Нової української школи форм, методів, засобів навчання, які відповідають віковим та індивідуальним особливостям дітей. Дійсно, такі особливості молодших школярів, як наочно-образне мислення, наявність труднощів у встановленні причинно-наслідкових зв'язків, нестійка увага, визначають пріоритет наочних, практичних, ігрових методів навчання. Ураховуючи те, що завдання Нової української школи – розвинути інтелект дитини до рівня усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків, на уроках часто застосовують активні методи навчання (евристична бесіда, проблемне навчання) [59, с. 55].

Отже, багатофункціональність діяльності зумовлює підвищені вимоги до психолого-педагогічних знань, умінь і навичок майбутніх учителів Нової української школи.

До важливих факторів, які визначають інтегрований характер освітньої діяльності вчителя Нової української школи, належать:

- наявність потенційних можливостей учнів для інтелектуального розвитку: в молодшому шкільному віці діти, як ні в якому іншому віковому періоді, відкриті для пізнання нового, враховуючи те, що до цього віку в них уже сформований цілісний погляд на світ, тому введення в освітній процес інтегрованих форм навчання є логічним і цілевідповідним;

- ведення одними учителем більшості предметів, його готовність перейти до цілісного навчання та виховання, тобто вчитель володіє навчальним матеріалом основних предметів та методикою роботи з молодшими школярами, йому легше визначити основу для міжпредметних та інтегративних зв'язків, інтегрувати навчальний матеріал з метою виключення повторень чи навпаки, щоб усебічно розглянути визначений предмет, явище.

Узагальнений проведений аналіз особливості підготовки вчителів початкового ланки в умовах нашого педагогічного факультету, дозволяють нам визначити позитивні сторони цього процесу. Так, до переваг підготовки вчителів можна віднести її фундаментальність, цілеспрямованість на розвиток



різнобічних здібностей студентів, широкого професійного і загальнокультурного світогляду [59, с. 56].

Таким чином, з урахуванням специфіки навчальної діяльності вчителя Нової української школи (багатопредметність викладання, багатофункціональний характер педагогічної діяльності, реалізація інтегрованого змісту освіти і інтегративних форм навчання в початковій школі) визначено особливості підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» (багатоплановість цілей навчання, багатоаспектність навчальної інформації, можливість використання викладачами вищого педагогічного закладу та засвоєння студентами нових форм і технологій навчання). Це значною мірою зумовило можливість і необхідність інтеграції психолого-педагогічних і предметно-методичних дисциплін при підготовці майбутніх учителів Нової української школи.

Зазначені особливості професійної діяльності вчителя Нової української школи визначають напрямки його підготовки на педагогічному факультеті.

У останні роки склалася низка передумов, що обумовлюють необхідність нових підходів до професійної підготовки педагога. Аналіз соціальних, практичних і теоретичних передумов реформування вищої школи дозволяє стверджувати, що провідною виступає ідея гуманізації підготовки фахівця, яка пов'язана зі загальною гуманізацією життя суспільства, утвердженням пріоритету загальнолюдських цінностей. Гуманістична мета професійної підготовки виступає як безперервний загальнокультурний, соціально-моральний і професійний розвиток учителя, в якій «інтегруються особистісна позиція майбутнього педагога (мотиваційно-ціннісне ставлення до майбутньої діяльності) і його професійна компетентність» [82, с. 122-131].

Аналіз літератури свідчить, що поняття «підготовка до педагогічної діяльності» розглядається з різних точок зору: як наслідки діяльності; активний стан особистості; передумова до цілеспрямованої діяльності тощо [59, с. 57] (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Аналіз підходів до визначення поняття «підготовка до педагогічної діяльності»**

Сутність підготовки	Компоненти	Автори
Активний стан особистості, що викликає діяльність	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ мотиваційний</li> <li>▪ морально-орієнтаційний</li> <li>▪ пізнавально-оперативний</li> <li>▪ емоційно-вольовий</li> <li>▪ психофізичний</li> <li>▪ оцінний</li> <li>▪ професійне мислення</li> </ul>	В.Сластьонін Ф.Гоноблін Н.Левітов
Наслідки діяльності, підготовленість	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ психологічна готовність</li> <li>▪ теоретична готовність</li> <li>▪ практична готовність</li> <li>▪ ідейно-політична готовність</li> <li>▪ професійна спрямованість</li> </ul>	О.Мороз Л.Арчажникова О.Абдуліна Р.Пенькова
Якості, які визначають настанови, Професійні ситуації, Завдання	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ світоглядні</li> <li>▪ когнітивні</li> <li>▪ мотиваційні</li> <li>▪ емоційно-вольові</li> <li>▪ операційно-поведінкові</li> </ul>	О.Щербаков М.Дьяченко Л.Кандибович
Передумова до цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості, ефективності	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ ідейно-моральні переконання</li> <li>▪ професійні знання, уміння</li> <li>▪ особистісні риси</li> <li>▪ педагогічні здібності</li> </ul>	Р.Ню О.Піскунов Н.Кузьміна Ф.Гоноблін
Формування професійно-педагогічної компетентності	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ ключові компетенції</li> <li>▪ базові компетенції</li> <li>▪ спеціальні компетенції</li> </ul>	О.Савченко Н.Бібік

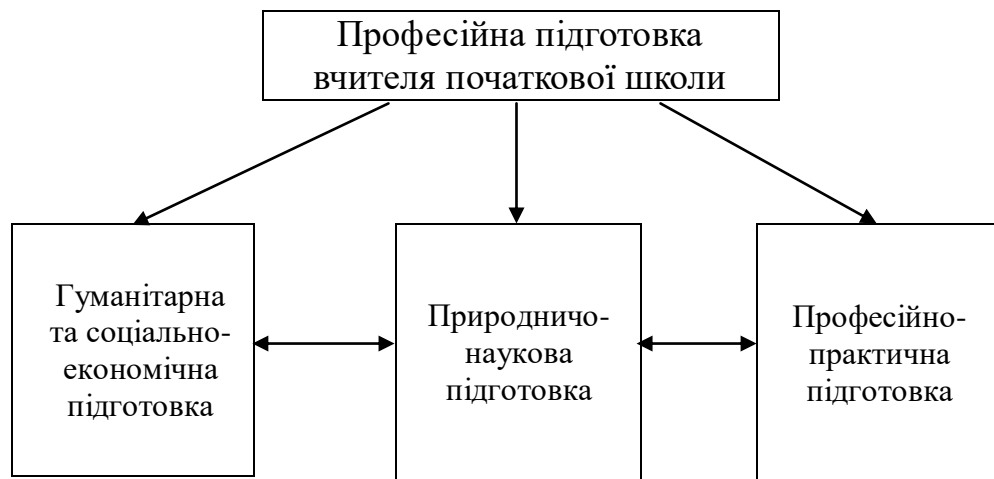
Аналіз літератури свідчить, що незважаючи на розмаїття відтінків визначень, що вкладені авторами в поняття «підготовка до педагогічної діяльності», усіх їх поєднує розуміння терміна «підготовка», як процесу формування, вдосконалення знань, умінь, навичок, якостей особистості, необхідних для виконання визначеної діяльності, здійснюваної в ході навчання, самоосвіти або професійної діяльності [59, с. 58].

Отже, під підготовкою до педагогічної діяльності ми розуміємо динамічний процес навчання результатом якого виступає «готовність».

Проаналізована психолого-педагогічна література [4; 10; 66] дає підстави стверджувати, що професійна підготовка вчителя Нової української школи у

закладі вищої освіти є інтегрованою системою, що поєднує відносно самостійні, але взаємозалежні і взаємообумовлені системи підготовки.

У різні часи виділяли різні види підготовки вчителя: соціально-наукову, загальнокультурну, методичну, практичну, психолого-педагогічну, загальнопедагогічну й інші. На сучасному етапі Державним стандартом [12] визначено такі види підготовки вчителя початкової школи (рис. 2.1).



*Рис. 2.1 - Професійна підготовка вчителя початкової школи*

Так, гуманітарна та соціально-економічна підготовка забезпечує загальноосвітній і фізичний розвиток педагогів. Природничо-наукова підготовка спрямована на розвиток у них глибоких і всебічних знань і вмінь за своєю спеціальністю, знань змісту і методів науки, що є основою певного навчального предмета, практичних вмінь. Професійно-практична підготовка сприяє формуванню у педагога знань основ педагогіки, психології, вікової фізіології, спеціальних методик, забезпечує набуття вмінь до здійснення освітнього процесу.

Як свідчить аналіз наукових джерел [4; 11; 45; 66], професійно-педагогічна підготовка учителя в закладі вищої освіти є складна, багатоаспектна, багатофункціональна діяльність. Структура професійної підготовки, як і діяльності, складається з мети, змісту, операцій, результату.

Основною метою професійної освіти є підготовка кваліфікованого робітника відповідного рівня та профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного, який володіє своєю професією, відповідального та орієнтованого в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності; задоволення потреб особистості в отриманні відповідної освіти.

Як зазначається у Державному освітньому стандарті [12], *мета* професійної підготовки вчителя Нової української школи полягає у формуванні готовності до педагогічної діяльності і передбачає підготовку такого вчителя, який володіє знаннями в галузі педагогічної та психологічної науки; має значну методичну базу, володіє педагогічною технікою; вміє вирішувати професійні завдання та адекватно реагувати на будь-яку педагогічну ситуацію; прагне до творчості.

*Зміст* підготовки вчителя Нової української школи включає в себе сукупність професійних знань, умінь та навичок, обумовлених особливостями діяльності вчителя початкової школи і відображений у Державному освітньому стандарті вищої професійної освіти за спеціальністю: педагогіка та методика початкової освіти. Він передбачає виявлення в освітньому процесі закладу вищої освіти тих видів діяльності студента, які притаманні майбутньому вчителю (навчально-пізнавальну, виховну, вільного спілкування). До них ми віднесемо наступні види діяльності учителя: організаційну (організація дитячого та юнацького руху в школі та за її межами); методичну (вивчення передового педагогічного досвіду, досягнень науки); позашкільну (робота за місцем проживання, в позашкільних закладах); викладацьку (робота по реалізації навчального процесу); виховну (виховання та розвиток учнів); управлінську (керівництво освітніми закладами); науково-дослідну, а також самоосвіта та самовиховання самого учителя [12].

*Операційна складова* підготовки майбутніх учителів представлена освітніми навчальними технологіями, що передбачають розвиток досвіду та професійної готовності студентів і спонукають їх до участі в діяльності з

вирішення різноманітних проблем та професійних завдань. До таких освітніх технологій відносять перш за все: модульне навчання; навчання за допомогою кейсів (пакет ситуацій для прийняття рішень); навчання на основі соціальної взаємодії; проектне навчання [59, с. 60].

Модуляризація навчання – це розбиття навчального матеріалу на відносно невеликі складові, які називаються «модулями» і якими легко маніпулювати. Модуль – це завершений блок інформації, до якого входять чітко зазначені цілі навчання, банк інформації і методичні керівництва з досягнення поставлених цілей [59, с. 60].

Такі «модулі» складаються з керівництв, запропонованих тем для обговорення, які утворюють фрагменти дисциплін і комплекс завдань.

Модульне навчання базується на дієвому принципі, а саме тільки тоді навчальний зміст свідомо засвоюється, коли він стає предметом активних дій студента, причому, не епізодичних, а системних. У основі модульної технології навчання знаходиться також і програмоване навчання. Чіткість і логічність дій, активність і самостійність, індивідуальний темп роботи, регулярна перевірка результатів, самоконтроль – це риси програмованого підходу [59, с. 59].

Сучасні освітні технології сприяють розвитку вмінь аналізувати навчально-професійні завдання і ситуації, оцінювати альтернативи, обирати оптимальний варіант розв'язання і складати план його здійснення. Якщо впродовж навчального циклу такий підхід використовується багаторазово, то у студентів виробляється стійка навичка розв'язання навчально-професійних завдань.

*Результат* професійної підготовки майбутніх учителів Нової української школи полягає у формуванні готовності до майбутньої діяльності, передбачає досягнення випускником визначеного рівня оволодіння системою знань теоретичних основ педагогіки, психології, предметних методик, вікової фізіології, медичних знань, а також грамотного використання отриманих знань у майбутній практичній педагогічній діяльності.

З основ педагогіки майбутній вчитель Нової української школи повинен знати взаємовідношення та взаємозв'язок різних понять, а також уміти користуватися ними на практиці.

Майбутній вчитель початкової школи повинен володіти знаннями основ психології: основні вікові завдання та способи їх вирішення; вікові особливості навчальної діяльності; мотиваційний компонент навчальної діяльності; здібність та обдарованість; способи діагностування та розвитку здібностей. Під час підготовки у студентів формуються визначені уміння: проводити експериментальну роботу з учнями, проводити діагностику учнів та інше.

Майбутній учитель Нової української школи повинен також володіти системою методичних знань, умінь та навичок: знати психолого-педагогічні концепції навчання і використовувати їх як основу в своїй практичній діяльності; знати і вирішувати проблеми наступності; досконально знати вимоги, які висуваються до обов'язкового мінімуму змісту шкільної освіти; досконально володіти методикою викладання предметів; творчо використовувати методичні інновації та ідеї; уміти самостійно вибрати або скласти програму навчання; вміти методично грамотно викладати навчальний матеріал, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дитини [59, с. 58].

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки вчені все більше звертаються до визначення «готовності», тобто готовність вчителя Нової української школи до професійної діяльності.

Проблема готовності майбутнього вчителя до педагогічної праці набула широкого висвітлення в роботах педагогів та психологів. Психологічний аспект цієї проблеми знайшов відображення в дослідженнях Л.Ахтирієвої, М.Дьяченко, М.Шевченко, Л.Разборової та інших. Педагогічний аспект було висвітлено у роботах Ю.Чабанського, Ю.Васильєва, Л.Кондрашової, Н.Кузьміної, В.Сластьоніна, О.Щербакова, М.Нечаєвої та інших [39; 59].

Узагальнюючи дослідження з даної проблеми вчені підкреслюють, що *готовність майбутніх учителів початкової школи до застосування*

*інтегрованих форм організації освітнього процесу* передбачає сформованість таких структурних складників, як:

- *мотиваційна готовність* – відбиває ціннісні орієнтації, потреби, інтереси, мотиви, цілі, переконання, що забезпечують усвідомлення й позитивне ставлення майбутнього вчителя до формування в учнів цілісних уявлень про навколишній світ, активність і зацікавленість студента в оволодінні теорією та практикою застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу в початковій школі;

- *науково-теоретична готовність* – передбачає опанування студентами системи психолого-педагогічних, предметно-методичних знань та уявлень про сучасні інтеграційні тенденції й процеси в початковій освіті, про загальнонауковий аспект понять «інтеграція», «педагогічна інтеграція», «інтегровані організаційні форми», про алгоритми інтеграції змісту початкової освіти й форми його засвоєння; базові поняття та надпредметні (ключові), міжпредметні, предметні компетентності, що забезпечує початкова освіта; види інтегрованих форм організації навчання молодших школярів, способи їх упровадження, функції й результати навчання на інтегрованій основі;

*практична готовність* – полягає в оволодінні сукупністю вмінь, спрямованих на успішне використання інтегрованих форм організації навчання, а саме: гностично-діагностичних (уміння аналізувати й відбирати навчальний матеріал шкільних предметів для з'ясування узагальнених «наскрізних» понять і компетентностей, що формуються в початковій школі; виявляти й установлювати чітку ієрархію внутрішньопредметних, міжпредметних і позапредметних зв'язків), змістово-конструювальних (уміння утворювати й удосконалювати погоджену взаємодію між навчальними темами і дисциплінами початкової школи, розробляти навчальні завдання інтегрованого характеру, обирати доцільні інтегровані форми організації навчання, проектувати та реалізовувати алгоритми їх використання), оцінно-прогностичних (уміння правильної оцінки й передбачення результатів застосування інтегрованих форм організації навчання) [59, с. 61].

Таким чином, схарактеризовано основні компоненти готовності майбутнього вчителя до застосування інтегрованих форм організації навчання в Новій українській школі. Ці компоненти виділено умовно, в реальному процесі вони формуються в комплексі.

Особливо підкреслимо, що складний та динамічний процес формування готовності майбутнього вчителя до застосування інтегрованих організаційних форм вимагає дотримання певних педагогічних умов.

## **2.2. Обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до використання інтегрованих форм організації освітнього процесу початкової школи**

Одним із пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти є підготовка кваліфікованих учителів початкової школи, які здатні забезпечувати гармонійний розвиток дитини, формувати ключові та предметні компетенції молодших школярів, закладаючи міцний фундамент для їх подальшого навчання, розвитку й виховання.

Важлива роль у цьому процесі належить готовності майбутніх учителів Нової української школи до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу, що зумовлено низкою чинників. По-перше, їх застосування активізує навчальну діяльність, стимулює інформаційне та емоційне сприймання школярами навчального матеріалу, уможлиблює всебічний розгляд явищ і понять, а отже, адекватно відповідає потребі й здатності учнів цього віку до цілісного пізнання дійсності. По-друге, використання інтегрованих форм організації навчання дозволяє ущільнювати освітній процес, підвищувати узагальненість засвоєних дітьми знань і вмінь, що сприяє розвитку логічності й гнучкості мислення учнів, формуванню їх системного світогляду. По-третє, розробка зазначеної проблеми певним чином заповнює дидактико-методичні «прогалини» щодо сформованості у майбутніх учителів початкових класів



готовності до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу [59, с. 62].

Вивчення психолого-педагогічних джерел дозволяє до основних напрямів осмислення означеної проблеми віднести такі:

- обґрунтування теоретичних засад професійної підготовки педагогів (В. Гриньова, В. Євдокимов, І. Зязюн, В. Лозова, В. Семиченко) і, зокрема вчителів початкової школи (Н. Бібік, О. Бабакіна, О. Глузман, О. Савченко, Л. Хомич);

- висвітлення основ педагогічної інтеграції (В. Безрукова, Т. Дмитренко, В. Доманський, І. Климова, І. Колеснікова, М. Прокоф'єва, І. Ревенко);

- розробка інтегрованого змісту професійної педагогічної освіти та шляхів його засвоєння (О. Абдуліна, О. Гилязова, С. Гончаренко, В. Горшкова, Ю. Колесніченко, О. Мариновська, Ю. Сьомін, Ю. Тюнніков);

- застосування інтегрованих форм організації навчання в початковій школі (Н. Бібік, Н. Груздева, О. Іонова, В. Ільченко, О. Савченко, С. Якименко) [59, с. 5].

У педагогічній науці процес підготовки майбутніх учителів Нової української школи до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу є актуальним предметом дослідження.

Ґрунтуючись на результатах досліджень, викладених у психолого-педагогічних джерелах (В. Белов, Р. Бунєєв, М. Іванчук, В. Максимова, В. Сидоренко, О. Сухаревська та ін. [59, с. 8] з'ясовано, що в педагогіці під інтеграцією розуміють процес і результат цілеспрямованого об'єднання або злиття в ціле диференційованих структурних елементів змісту освіти, методів, засобів, організаційних форм навчання, що веде до виникнення нових якісних можливостей цієї цілісності, а також до змін властивостей самих елементів. Виділяють такі основні напрями інтеграції: предметно-змістовий, орієнтований на створення інтегрованого змісту освіти, та операційно-процесуальний, який полягає в розробці адекватного інструментарію для засвоєння учнями інтегрованого навчального змісту.

Урахування вищезазначеного, а також опрацювання наукової літератури в галузі дидактики (В. Гузеєв, І. Лернер, М. Скаткін, М. Сорокін [59, с. 48]) дозволило розкрити *інтегровані форми організації навчання* як чітку організацію навчальної діяльності учнів із засвоєння інтегрованого змісту освіти. Останній є результатом оптимізації зв'язків і системного поєднання декількох навчальних тем або предметів, що сприяє цілісному сприйняттю й засвоєнню школярами навчальної інформації.

До інтегрованих форм організації навчання в Новій українській школі належать: інтегрований урок (виклад навчальних тем, близьких за змістом, логічно взаємопов'язаних, об'єднаних провідною ідеєю, реалізація якої забезпечує цілісність заняття, підвищення його пізнавальної цінності); інтегровані дні (проведення протягом навчального дня серії уроків, що підпорядковуються спільним навчально-пізнавальним цілям і завданням); проектна робота (групове та індивідуальне розв'язання учнями комплексних педагогічних завдань, що передбачає застосування сукупних знань і вмінь із різних шкільних дисциплін).

На підставі аналізу наукових джерел (Н. Бібік, О. Глузман, О. Савченко, Л. Хомич [59, с. 48]), характеристик майбутніх фахівців з'ясовано специфіку професійної діяльності вчителя Нової української школи, що має інтегрований характер, а саме: учитель як безпосередній і головний організатор навчання молодших школярів викладає майже всі шкільні дисципліни, що потребують внутрішньо-предметної та міжпредметної інтеграції, спрямованої на гармонійний розвиток особистості, формування в неї цілісної картини світу.

З урахуванням сучасних досліджень педагогічної теорії та практики (Є. Богданов, П. Гальперін, М. Дяченко, Н. Кузьміна, В. Сластьонін [59, с. 49]) підготовку майбутніх вчителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в Новій українській школі розглянуто як процес навчання, що забезпечує готовність майбутніх учителів до діяльності інтегрованого характеру в межах їхньої професійної компетенції. Готовність визначається як

інтегрована характеристика результату підготовки майбутніх учителів і передбачає сформованість таких структурних складників, як:

– *мотиваційно-ціннісна готовність* – відображає ціннісні орієнтації, потреби, інтереси, мотиви, цілі, переконання, що забезпечують усвідомлення й позитивне ставлення майбутнього вчителя до формування в учнів цілісних уявлень про навколишній світ, активність і зацікавленість студента в оволодінні теорією та практикою застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу в Новій українській школі;

– *науково-теоретична готовність* – передбачає опанування студентами системи психолого-педагогічних, предметно-методичних знань та уявлень про сучасні інтеграційні тенденції й процеси в початковій освіті, про загальнонауковий аспект понять «інтеграція», «педагогічна інтеграція», «інтегровані організаційні форми», про алгоритми інтеграції змісту початкової освіти й форми його засвоєння; про базові поняття та надпредметні (ключові), міжпредметні, предметні компетентності, що забезпечує початкова освіта; про види інтегрованих форм організації навчання молодших школярів, способи їх упровадження, функції й результати навчання на інтегрованій основі;

– *практична готовність* – полягає в оволодінні сукупністю вмінь, спрямованих на успішне використання інтегрованих форм організації навчання, а саме: гностично-діагностичних (уміння аналізувати й добирати навчальний матеріал шкільних предметів для з'ясування узагальнених «наскрізних» понять і компетентностей, що формуються в початковій школі; виявляти й установлювати чітку ієрархію внутрішньо-предметних, міжпредметних і позапредметних зв'язків), змістово-конструювальних (уміння утворювати й удосконалювати погоджену взаємодію між навчальними темами і дисциплінами початкової школи, розробляти навчальні завдання інтегрованого характеру, обирати доцільні інтегровані форми організації навчання, проектувати та реалізовувати алгоритми їх використання), оцінно-прогностичних (уміння правильно оцінювати й передбачати результати застосування інтегрованих форм організації навчання) [59, с. 53].

Вченими обґрунтовано, що ефективність підготовки майбутніх учителів Нової української школи до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу забезпечується реалізацією таких *педагогічних умов*:

Перша педагогічна умова - *організація діяльності викладачів психолого-педагогічних і предметно-методичних дисциплін із впровадження інтегрованого підходу до навчання*.

Необхідність розв'язання цієї проблеми зумовлена тим, що у викладанні психолого-педагогічних та предметно-методичних циклів переважає диференціація навчальних дисциплін. Через це відбувається дублювання частини інформації, а також спостерігається відсутність необхідних зв'язків між циклами навчальних предметів. У процесі вивчення цих дисциплін не розкриваються особливості залучення й розвитку уявлень, мислення, емоцій, творчих здібностей студентів [59, с. 56].

За результатами проведеного нами опитування 8 викладачів з'ясовано, що більшість із них (64,4 %) стикається з певними труднощами у реалізації міжпредметних зв'язків в процесі підготовки майбутнього вчителя до інтегрованого навчання.

Отже, реалізація педагогічної умови щодо підготовки майбутніх вчителів початкової школи до інтегрованого навчання слід розглядати через упровадження спецкурсів, відповідних науково-методичних матеріалів (посібників, рекомендацій, підручників, задачників та ін.).

Друга педагогічна умова - *спрямованість професійної підготовки на формування у студентів мотиваційно-ціннісного компонента готовності*, що зумовлено передусім такими основними чинниками, як недостатня орієнтація переважної більшості студентів у діяльності інтегрованого характеру, нерозвиненість зацікавленості, установ і потреб у використанні інтегрованих форм організації навчання [59, с. 55].

Активізації пізнавальної діяльності майбутніх учителів Нової української школи, формуванню мотивів, що спонукають і регулюють процес підготовки та складають основу засвоєння знань і вмінь застосування інтегрованих форм

організації навчання молодших школярів, сприйняттю студентами цінностей і цілей майбутньої професійної діяльності, усвідомленню її інтегрованого характеру сприятиме залучення цікавих фактів з історії та сучасних досліджень педагогічної інтеграції, ознайомлення з найважливішими проблемами оновлення змісту початкової освіти, вивчення професіограми вчителя початкової школи, добір дидактичних завдань з урахуванням інтересів і можливостей студентів, формування сприятливої психоемоційної атмосфери занять (створення ситуації успіху навчання, віра в пізнавальні можливості студентів).

Третя педагогічна умова - *оволодіння майбутнім учителем психолого-педагогічними і предметно-методичними знаннями про суть, види та організаційні форми інтеграції в навчанні молодших школярів*. Це пов'язане з тим, що такі знання забезпечують усвідомлення значення педагогічної інтеграції, її внутрішніх відносин і зв'язків, конкретних шляхів її виявлення в початковій школі. Відсутність сформованої системи знань не дозволяє ні відтворювати способи інтеграції, ні творчо застосовувати інтегровані форми організації освітнього процесу [59, с. 56].

Формуванню науково-теоретичної готовності студентів до застосування інтегрованих форм навчання молодших школярів має підпорядковуватися утілення в освітню практику інтегрованого змісту підготовки майбутнього вчителя Нової української школи, а також використання інтегрованих форм (міжпредметних комплексних семінарів) навчання. Це дозволяє не лише ліквідувати дублювання навчального матеріалу, створити резерв робочого часу, а й надає можливість синтезувати професійно значущі знання, систематизувати й узагальнити уявлення про доцільне об'єднання змісту початкової освіти й оптимальну організацію його засвоєння.

Четверта педагогічна умова - *набуття майбутніми вчителями досвіду застосування інтегрованих форм організації навчання як умова успішності підготовки майбутнього вчителя Нової української школи до діяльності інтегрованого характеру* орієнтує навчальний процес не на механістичне

запам'ятовування навчальної інформації, а на розвиток здатності студента осмислювати, інтерпретувати, трансформувати свій особистісний досвід. Це передбачає використання інтерактивних методів (ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань, проведення «круглих столів») підготовки, орієнтації педагогічних практик на врахування особистісного досвіду студента в застосуванні інтегрованих форм організації навчання [59, с. 57].

Дані шляхи відкривають майбутньому вчителю можливості актуалізувати свій досвід і ефективно сприймати досвід інших у проектуванні й здійсненні навчання молодших школярів в Новій українській школі. Усе це спонукає студента до рефлексії (самопостереження й самовдосконалення), оволодіння різноманітними професійними вміннями і навичками, а отже, сприяє формуванню практичної готовності майбутнього вчителя до застосування інтегрованих форм організації навчання в Новій українській школі.

### **Висновки до другого розділу**

Специфіка професійної діяльності вчителя Нової української школи має інтегрований характер, а саме: учитель як безпосередній та головний організатор навчання молодших викладає майже всі шкільні дисципліни, що вимагають внутрішньо-предметної та міжпредметної інтеграції, спрямованої на гармонійний розвиток особистості, формування в неї цілісної картини світу.

Доведено, що готовність визначається як сутнісна характеристика результату підготовки майбутнього вчителя до застосування інтегрованих форм організації навчання в Новій українській школі та включає такі основні компоненти:

– *мотиваційно-ціннісна готовність* – відбиває ціннісні орієнтації, потреби, інтереси, мотиви, переконання, що забезпечують усвідомлення й позитивне ставлення майбутнього вчителя Нової української школи до формування в учнів цілісних уявлень про навколишній світ, зацікавленість в оволодінні теорією та

практикою застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу;

– *науково-теоретична готовність* – передбачає опанування студентами системи психолого-педагогічних, предметно-методичних знань та уявлень про сучасні інтеграційні тенденції й процеси в початковій освіті, про загальнонауковий аспект понять «інтеграція», «педагогічна інтеграція», «інтегровані організаційні форми», про алгоритми інтеграції змісту початкової освіти й форми його засвоєння; базові поняття та надпредметні (ключові), міжпредметні, предметні компетентності, що забезпечує початкова освіта; види інтегрованих форм організації навчання молодших школярів, способи їхнього впровадження, функції й результати навчання на інтегрованій основі;

– *практична готовність* – полягає в оволодінні сукупністю вмінь, спрямованих на успішне використання інтегрованих форм організації навчання, а саме: гностично-діагностичних (уміння аналізувати й відбирати навчальний матеріал шкільних предметів для з'ясування «наскрізних» понять і компетентностей, що формуються в учнів; виявляти й установлювати чітку ієрархію внутрішньо-предметних, міжпредметних і позапредметних зв'язків), змістово-конструювальних (уміння утворювати й удосконалювати взаємодію між навчальними темами і дисциплінами початкової школи, розробляти навчальні завдання інтегрованого характеру, обирати доцільні інтегровані форми, проектувати та реалізовувати алгоритми їхнього використання), оцінно-прогностичних (уміння правильної оцінки й передбачення результатів застосування інтегрованих форм організації навчання).

Доведено, що ефективність підготовки майбутнього вчителя до застосування інтегрованих організаційних форм в Новій українській школі забезпечується за таких педагогічних умов:

– організація діяльності викладачів психолого-педагогічних і предметно-методичних дисциплін із впровадженням інтегрованого підходу до навчання студентів, що передбачає: а) вироблення спільної стратегії та інтегрованого підходу до підготовки майбутнього вчителя з боку викладачів психолого-педагогічних та предметно-методичних циклів через організацію роботи

постійно діючих семінарів, творчих груп тощо; б) розробку й утілення в освітню практику інтегрованого змісту навчання;

– спрямованість професійної підготовки на формування в студентів мотиваційно-ціннісного компоненту готовності на основі підпорядкування всіх видів їхньої навчальної діяльності на розвиток позитивного ставлення до оволодіння професійною діяльністю на інтегрованій основі, усвідомлення необхідності формування у молодших школярів системного мислення та цілісних уявлень про світ, посилення інтересу до опанування теоретичних основ та практичних умінь застосування інтегрованих форм організації навчання в Новій українській школі;

– оволодіння майбутніми учителями психолого-педагогічними і предметно-методичними знаннями про сутність, види та організаційні форми інтеграції в навчанні молодших школярів шляхом підготовки та впровадження спецкурсів, відповідних науково-методичних матеріалів (посібників, рекомендацій, підручників, задачників та ін.). Це забезпечує активізацію навчальної роботи студентів, сприяє формуванню їхнього цілісного світогляду, сприйняттю цінностей і цілей майбутньої професійної діяльності, усвідомленню її інтегрованого характеру, надає можливість синтезувати професійно значущі знання, узагальнити уявлення про педагогічну інтеграцію, форми її реалізації в освітньому процесі Нової української школи;

– набуття студентами досвіду використання інтегрованих форм організації освітнього процесу орієнтує навчальний процес на розвиток здатності студента осмислювати, інтерпретувати, трансформувати свій особистісний досвід. Це вимагає: використання інтегрованих форм (інтегрованих факультативних занять) та інтерактивних методів (ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань, проведення «круглих столів», відкритих діалогів) навчання; орієнтації педагогічних практик на співвіднесення студентом педагогічно-професійної діяльності зі змістом особистісного досвіду застосування інтегрованих форм організації навчання в Новій українській школі.



## РОЗДІЛ 3

### ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ДО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

#### **3.1. Характеристика готовності майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм навчання в початковій школі**

Мета нашого дослідження полягала в з'ясуванні характеристик сформованості готовності майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчання в Новій українській школі.

Одне із завдань дослідження полягало у вивченні існуючого досвіду підготовки студентів до застосування інтегрованих форм організації навчання. З цією метою було проведено опитування, яке проходило в природних умовах, не порушуючи логіки й ходу освітнього процесу. Воно вирішувало такі завдання:

1. Дослідити чи впроваджували та проводили здобувачі вищої освіти під час проходження педагогічної практики у школах інтегровані уроки та виявити ставлення майбутніх вчителів до використання інтегрованих форм навчання у Новій українській школі.

2. Визначити готовність майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу.

В опитуванні брало участь 8 викладачів та 48 здобувачів вищої освіти 2 курсу педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

З метою вивчення й аналізу стану підготовки студентів педагогічного факультету до важливості використання інтегрованих форм організації навчання майбутніми вчителями в Новій українській школі проводилось опитування викладачів педагогічного факультету (Додаток В).

Викладачами педагогічного факультету було запропоновано визначити критерії якісної підготовки наших студентів. Результати дослідження показали, що до таких показників викладачі нашого факультету відносять: міцні знання в галузі психолого-педагогічних і спеціальних дисциплін; уміння використовувати знання для вирішення професійних завдань; здатність самостійно отримувати необхідні для професійної діяльності знання з літератури; уміння приймати обґрунтовані рішення; готовність прислуховуватись до думки колег і використовувати їхній досвід у професійній діяльності; уміння чітко планувати свою роботу.

Одержані відповіді свідчать, що всі викладачі визначають знання як необхідну базу для успішного здійснення професійної діяльності.

Найбільш важливими для майбутнього вчителя якостями, що формуються в процесі навчання на педагогічному факультеті, викладачі частіше називають: уміння розв'язувати професійні завдання (85,2 % викладачів); прагнення до самоосвіти (66,7 % викладачів).

Опитування викладачів дозволило нам зробити такі висновки. Усі, опитувані викладачі, вказали у своїх відповідях, що інтеграція знань при підготовці вчителя Нової української школи може бути одним із шляхів підвищення якості професійної підготовки, поряд із підвищенням ваги самостійної роботи студентів, із збільшенням часу на практичні заняття. На питання, чи необхідно інтегрувати знання, які студенти отримують у період навчання, 100 % викладачів відповіли стверджувально. Це дозволяє констатувати, що всі викладачі усвідомлюють значення й необхідність здійснення інтеграції усіх психолого-педагогічних знань майбутнього вчителя Нової української школи.

На думку викладачів, інтеграція предметно-методичних і психолого-педагогічних знань має позитивний характер, а саме:

- дозволяє ліквідувати дублювання матеріалу, зняти перевантаження інформацією, створює резерв робочого часу;

- сприяє цілісному засвоєнню знань;
- сприяє розвитку інтелекту, мислення;
- дозволяє урізноманітнити форми навчальної діяльності студентів;
- забезпечує синтез професійно значущих знань, умінь майбутніх учителів у предметно-методичній і психолого-педагогічній галузях; - сприяє формуванню вмінь застосовувати отримані теоретичні знання на практиці [59, с. 28].

Хочемо підкреслити, що готовність майбутнього вчителя до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу визначається не лише його науковими знаннями, вміннями, здібностями, а й ціннісними орієнтаціями, мотивами діяльності, під час опитування студентів ми, перш за все, поцікавилися мотивами, що спонукають їх до професійно-педагогічної діяльності.

Спектр мотивів студентів виявлявся за допомогою тез-тверджень, що включали мотиви професійної діяльності, які необхідно було розташувати за порядком особистісної значущості. На основі опитування отримано такі дані:

- бажання бути компетентним фахівцем – 30,9 %;
- інтерес, любов до дітей, потреба спілкування з ними – 22,3 %;
- прагнення оволодіти знаннями, необхідними для майбутньої професії – 21,3 %;
- прагнення до оволодіння практичними способами, необхідними для майбутньої діяльності – 20,6 %;
- бажання досягти визнання й поваги оточення – 18,1 %;
- прагнення отримати диплом про вищу освіту – 16,7 %;
- розвиток своїх можливостей і здібностей – 9,8 %.

Серед опитаних досить незначна кількість студентів (менше 5%) обрала такі мотиви, як бажання закінчити навчання, скласти успішно іспити, прагнення уникнути покарань або докорів з боку батьків за незадовільне навчання тощо.

Проведення опитування за допомогою анкет (зміст анкет наведено в додатку А) дозволило зробити висновки про те, що 57,2 % не усвідомлювали значущості інтегрованого підходу як чинника цілісного впливу на становлення й розвиток школярів, 43,9 % студентів не мали чіткого уявлення про інтегровані форми організації навчання, ототожнювали їх із міжпредметними зв'язками при формуванні основних понять. Лише 38,7 % студентів інтегровані форми організації навчання пов'язували з інтегрованими уроками. Майже половина студентів мали фрагментарні знання про педагогічну інтеграцію, несформовані вміння проектувати та конструювати інтегровані форми організації навчання.

Для визначення готовності майбутніх учителів Нової української школи до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу та рівня сформованості мотивації застосування інтегрованих форм організації навчального процесу ми використовували анкетування студентів, яке дозволило визначити їхнє особистісне ставлення до проблем педагогічної інтеграції та інтерес до формування готовності до інтегрованої діяльності (анкети подано в додатках А, Б).

Опитування студентів дозволило виявити емоційно-ціннісне ставлення студентів до педагогічної інтеграції, визначити особистісну потребу формування готовності до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу в Новій українській школі, оцінити фактори, які впливають на рівень готовності до застосування інтегрованих форм організації навчання.

Для визначення чинників, які сприяють формуванню готовності майбутніх учителів до використання інтегрованих форм організації навчання нами було проведено опитування викладачів і студентів (Додаток В). До найбільш значущих складових елементів підвищення ефективності навчального процесу респонденти віднесли такі:

- наявність систематичності й послідовності у професійній підготовці майбутнього вчителя (77,8 % викладачів і 41,9 % студентів);

- урахування наступності навчальних курсів на всіх етапах навчання (59,3 % викладачів і 36,8 % студентів);
- уведення інтегрованих спецкурсів, що мають прикладний характер (62,9 % викладачів і 67,1 % студентів);
- наповнення психолого-педагогічних дисциплін змістом діяльності використання інтегрованих форм організації навчання (51,8 % викладачів і 56,8 % студентів).

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури, спостережень за навчальною та позанавчальною діяльністю студентів, їхніх самооцінок визначили основні критерії та показники, які відображають зміни у формуванні готовності студентів до використання інтегрованих форм організації освітнього процесу, а саме:

- мотиваційно-ціннісна готовність (позитивне ставлення до проблем педагогічної інтеграції, стійкий інтерес до формування готовності до інтегрованої діяльності);
- знання про педагогічну інтеграцію та про способи її здійснення в освітньому процесі Нової української школи (повнота й рівень засвоєння);
- умінь використання інтегрованих форм організації освітнього процесу.

Вивчення змісту поняття готовності дозволило нам визначити готовність студентів до інтегрованого навчання у Новій українській школі та дозволило нам визначити рівні: низький (елементарний), середній (достатній), високий (творчий). На кожному з рівнів компоненти готовності будуть мати визначену характеристику. Зроблені теоретичні дослідження дали підґрунтя виділити три рівні підготовленості студентів до організації інтегрованого навчання у Новій українській школі.

*Низький* (елементарний) рівень готовності констатує неусвідомленість значущості педагогічної інтеграції, відсутність цікавості сутністю професійної діяльності, відзначається явним або прихованим небажанням займатися підвищенням рівня професійності. Знання теорії інтеграції поверхові, рівень

його засвоєння репродуктивний. Спостерігається обмеженість педагогічної ерудиції й самостійності в діагностиці навчального змісту, в конструюванні алгоритмів із застосуванням інтегрованих форм навчання; схильність до наслідування стереотипів у прогностиці й оцінці їхнього використання.

*Середній* (достатній) рівень готовності характеризується сприйняттям важливості здійснення інтеграції в початковій школі, але в умовах конкретної ситуації, проникнення в сутність професійної діяльності вимагає імпульсу ззовні, виявленням епізодичної зацікавленість процесом власного вдосконалення як певного відгуку на якусь емоційно забарвлену ситуацію. Завдяки формуванню системи знань про інтеграцію змінюються уявлення про шляхи її застосування. Знання мають реконструктивний характер. Студент здійснює аналіз змісту початкової освіти, інтеграційних зв'язків переважно на науковій основі, але на рівні констатації й опису. Спостерігається прагнення до самостійного розв'язання педагогічних завдань із застосуванням інтегрованих форм навчання, але спостерігаються труднощі в інтерпретації й прогностиці застосування інтегрованих форм організації навчання.

*Високий* (творчий) рівень передбачає повне усвідомлення значущості інтеграційних процесів у початковій школі; прагнення проникнути в сутність професійної діяльності, повне сприймання її завдань і змісту з позиції вимог педагогічної інтеграції, активної й зацікавленої участі у навчальній роботі, інтенсивного, самостійного навчання. Теоретичні знання про інтеграцію характеризуються цілісністю і компетентністю. Сформовані й розвинуті уміння діагностувати та відбирати навчальний матеріал початкової школи, виявляти узагальнені поняття і вміння молодших школярів, внутрішньо-предметні, міжпредметні, інтеграційні зв'язки на основі узагальнення й систематизації. Студент самостійно й варіативно встановлює взаємозв'язки навчальних тем і дисциплін, виявляє творчість у розробці навчальних завдань інтегрованого характеру, у проектуванні та реалізації інтегрованих форм організації навчання; здійснює обґрунтовану оцінку доцільності й результатів застосування інтегрованих організаційних форм.

Перераховані рівні готовності студентів до застосування інтегрованих форм організації навчання у Новій українській школі взаємопов'язані, причому підкреслимо, що кожен попередній рівень готовності є «підготовчим» по відносно наступного, більш високого, а кожен з наступних, обов'язково включає в себе всі попередні та вносить у них якісні зміни.

### **3.2. Аналіз проведеного дослідження щодо підготовки майбутніх учителів до інтегрованого навчання в початковій школі**

Однією з визначених та досліджених нами педагогічних умов використання інтегрованих форм організації навчального процесу у початковій школі було визначено - *організацію діяльності викладачів педагогічних дисциплін із формування у студентів розуміння та готовності застосування інтегрованого підходу до навчання молодших школярів.*

Під час проходження асистентської практики на педагогічному факультеті ми провели опитування студентів 4 та 2 курсів спеціальності 013 «Початкова освіта» та викладачів кафедр факультету. Результати проведеного опитування свідчать, що всі викладачі усвідомлюють значення й необхідність підготовки майбутніх вчителів початкової школи щодо застосування інтегрованого підходу у навчанні молодших школярів. Тому на кожних парах з «Основ педагогіки», «Дидактики», «Педагогічних технологія у початковій школі» та спецкурсу «Нова українська школа» викладачі ознайомлюють студентів основами, основними завданнями, шляхами реалізації та побудови інтегрованого навчання молодших школярів в освітнього процесі початкової школи.

Зокрема під час вивчення дисципліни «Основи педагогіки» та спецкурсу «Нова українська школа» студенти вивчають «Інтеграція як провідна тенденція оновлення змісту освіти» та «Інтегроване навчання в початковій школі: його сутність та розвивально-виховний потенціал».

Під час вивчення дисципліни «Дидактика» студенти вивчають «Інтеграція

як провідна тенденція оновлення змісту початкової освіти» та «Інтегровані форми й методи навчання в початковій школі». На практичних заняттях з «Дидактики» студенти розробляють конспекти уроків в інтегрованій формі, проводять конкурс на кращий конспект та провели конкурс «Знавців педагогіки». На кожне практичне заняття студентам надавалися самостійні завдання які вони виконували, що сприяло розширенню їхніх знань щодо інтегрованих форм навчання в початковій школі.

Під час вивчення «Педагогічних технологій у початковій школі» та спецкурсу «Нова українська школа» студенти вивчали різноманітні технології, що працюють у початковій школі. Та найбільше нам сподобалася та ми із задоволенням відвідували уроки під час практики в школі, технологія «Інтелект України». За цією технологією усі уроки побудовані в інтегрованій формі навчання, що сприяє кращому засвоєнню знань учнів початкової школи.

Практика в школі є засобом найбільш об'єктивної перевірки підготовленості студентів щодо застосування інтегрованих форм навчання в Новій українській школі. Під час проходження практики в школі ми щодня готувалися та проводили інтегровані уроки. Розробки навчально-практичних завдань вчителів школи та наші доробки сприяли позитивному створенню розвивального середовища для нас як майбутніх вчителів Нової української школи. Спільна діяльність із вчителями школи спрямовувала нас на виявлення і коригування основних ускладнень при конструюванні та впровадженні в практику початкової школи інтегрованих форм організації освітнього процесу, з якими ми стикалися у щоденній практичній діяльності. Під час практики ми також відвідували уроки 3-4 кращих вчителів школи, які проводили майстер-класи та відкриті заняття. Окрім того, шкільні вчителі організовували індивідуальні консультації для нас, коли ми відчували ті чи інші ускладнення під час організації освітнього процесу Нової української школи, взаємодіяли з учнями, допомагали у створенні портфоліо «Мої інтегровані уроки», методичного кейса «Банк інтегрованих завдань».

Також, усі ми, здобувачі вищої освіти другого курсу пройшли онлайн курс



«Edera» для вчителів Нової української школи. Даний курс значно розширив наші знання з інтегрованого навчання, побудови уроків та організації інтегрованого та міжпредметного навчання учнів початкової школи.

Таким чином, дана умова є головною щодо підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інтегрованого навчання молодших школярів. Основні педагогічні дисципліни дозволяють сформувати у майбутніх вчителів Нової української школи систему інтегрованих знань, а педагогічна практика у школі формує ці знання на рівні творчості які загалом більші й повніші, ніж кожна теорія окремо. Значно розширили свої знання ми й після проходження онлайн курсу «Edera» та усвідомили важливість впровадження інтегрованого навчання учнів в освітній процес початкової школи. У майбутніх вчителів початкової школи відбувається становлення системного мислення на основі усвідомленого засвоєння, усвідомлення системних зв'язків і зберігання знань у пам'яті. Усі ці складові освітнього процесу передбачають інтеграцію знань студентів із психолого-педагогічних та предметно-методичних циклів з метою формування системних знань про інтеграційні процеси у школі та раціональну організацію й управління пізнавальною діяльністю учнів початкової школи.

Педагогічна умова - *спрямованість професійної підготовки на формування в студентів мотиваційно-ціннісного компонента готовності до інтегрованого підходу у навчанні молодших школярів* вважаємо, що дана умова є досить важливою.

Мотивація — це складне особистісне утворення, яке розвивається поступово, якісно змінюючись. Тому вона повинна реалізовуватися в ході всього процесу підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчання молодших школярів в початковій школі.

Так у ході вивчення навчальних дисциплін «Основи педагогіки» та «Дидактика» та спецкурсу «Нова українська школа» студенти одержують цілісне уявлення про діяльність учителя-початківця, виявляють її специфіку (багатопредметність, багатофункціональність, інтегративний характер), вивчають професіограму вчителя Нової української школи). Також ми маємо

можливість дослідити наявність у себе необхідних професійних якостей, складаючи професіограму, намітити шляхи її удосконалення, що, безперечно, впливає на розвиток нашої мотивації щодо професійної діяльності.

Перше ознайомлення з інтегрованими формами організації навчання відбувається при вивченні «Дидактики» та спецкурсу «Нова українська школа» на лекційних заняттях «Інтеграція в початковій освіті і розвиток особистості учня», «Види інтегрованих форм навчання молодших школярів», «Використання засобів навчання у процесі застосування інтегрованих навчальних форм». Залучення фактів з психології, історії педагогіки, предметних методик при висвітленні тенденцій сучасної освіти, аналіз педагогічних ситуацій сприяє підвищенню інтересу студентів до інтерактивних форм організації навчання, усвідомленню їхньої значущості у формуванні в учнів цілісного уявлення про світ.

Розвиток мотиваційно-ціннісного компонента готовності майбутнього вчителя початкової школи до організації інтегрованого навчання набувається під час вивчення спецкурсу «Нова українська школа», оскільки під час практичних занять в інтерактивній формі ми прагнули сформувати в собі позитивну мотивацію. Цьому сприяли інтерактивні методи навчання (карусель, синтез думок, обговорення у загальному колі тощо), аналіз педагогічного досвіду застосування інтегрованих форм організації навчання.

Найбільший вплив на розвиток мотивації має саме продуктивна діяльність майбутніх учителів. Так у ході педагогічної практики ми мали можливість не лише ознайомитися з впливом інтегрованих форм організації навчання на розвиток молодших школярів, проаналізувати досвід роботи вчителів, а й особисто розробляти та проводити інтегровані уроки, визначати їхню ефективність у формуванні ключових компетентностей молодшого школяра.

Наступна педагогічна умова - *оволодіння системою психолого-педагогічних і предметно-методичних знань про сутність, види та організаційні форми інтеграції в навчанні молодших школярів.*

Навчання майбутнього вчителя початкової школи орієнтовано на засвоєння

певного обсягу знань, засвоєння окремих понять, правил, відомостей, умінь.

Педагогіка, психологія, методики мають як загальні, так і окремі риси. Психологія вивчає і розкриває закономірності і механізми розвитку психічних процесів і особистісних властивостей людини, розробляє психологічні основи навчання і виховання. Педагогіка досліджує сам освітній процес, його закономірності, зміст, організацію, форми і методи. Методики на основі психологічних і загальнодидактичних закономірностей розглядають специфічні завдання, зміст, форми і методи навчання того чи іншого навчального предмета. Психолого-педагогічні науки вивчають дитину, процес її розвитку, навчання і виховання з різних боків у відповідності зі специфікою предмета кожної науки.

Досить важливими у підготовці майбутнього вчителя до інтегрованого навчання в початковій школі відіграють навчальні дисципліни з методик. Адже саме на методиках викладання формуються головні структурні компоненти професійної підготовки майбутнього вчителя до інтегрованого навчання в початковій школі. Ми вважаємо, що на практичних заняттях з методик викладання окремих предметів важливо спонукати студентів частіше звертатися до дидактичного інструментарію і виробляти уміння оперувати ними під час вирішення методичних ситуативних завдань в інтегрованому навчанні, які є основою застосування інтегрованих форм організації навчання. Адже саме вивчення методик викладання педагогічних дисциплін є складовими елементами підготовки майбутнього вчителя до інтегрованого навчання в початковій школі. Об'єднання всіх елементів освіти, всієї мозаїки навчальних дисциплін у цільну навчально-професійну діяльність дозволяє забезпечити ефективну підготовку студентів до застосування інтегрованих форм організації навчання в початковій школі.

Розв'язання завдання конструювати і реалізації інтеграції психолого-педагогічних і предметно-методичних знань, організації навчального процесу, який спрямований на набуття майбутніми вчителями досвіду застосування інтегрованих організаційних форм здійснюється під час педагогічної практики в початковій школі. Саме під час проходження практики в школі ми сформува

цілісну картину знань про інтегрований підхід у навчанні молодших школярів. Практика сприяє закріпленню основних понять щодо застосування інтегрованого навчання, щодо форм та методів інтегрованого навчання, що сприяють формуванню ключових компетентностей у молодших школярів в початковій школі.

Тому, саме педагогічна практика в початковій школі сприяє удосконаленню підготовки майбутніх вчителів та створює основу для засвоєння знань про педагогічну інтеграцію та шляхи її застосування; орієнтує студентів на активну самостійну роботу із сучасною педагогічною літературою, на ознайомлення з педагогічними і методичними дослідженнями з проблеми педагогічної інтеграції, на вивчення нових альтернативних програм інтегрованих курсів, на проектування інтегрованих форм організації навчального процесу; підготовлює студентів до ефективної організації навчання на інтегрованій основі у період педагогічної практики і в процесі майбутньої професійної діяльності.

*Педагогічна умова - набуття майбутніми вчителями досвіду використання інтегрованих форм організації навчального процесу, забезпечується через організацію освітнього процесу із використанням різних форм і методів роботи інтерактивного навчання, що носять міждисциплінарний характер і посилюють взаємозв'язки предметів психолого-педагогічного та предметно-методичних циклів.*

Тому, під час організації навчального процесу, зі студентами, щоб сформувати у майбутніх вчителів початкової школи стійку мотивацію і знання щодо застосування інтегрованих організаційних форм, потрібно використовувати ситуації, які вимагали б від студентів продуктивної інтегрованої діяльності, використання своїх знань, умінь у нових умовах. Зокрема, студенти мають висуватися на роль лідерів (консультантів) навчальних мікрогруп. Студенти-консультанти отримували від викладача завдання на проведення організаційно-змістових заходів: розподіл і координація роботи студентів, орієнтована на систематичну участь кожного в навчанні всіх; допомога студентам у підборі навчальної літератури, педагогічних ситуацій,

дидактичних ігор, підготовці ролей тощо. Можливість вносити свій унікальний досвід у навчання, необхідність пояснювати, відповідати на запитання, виступати для товаришів джерелом нових знань, аналізувати й розв'язувати нестандартні професійно-педагогічні завдання й ситуації, допомога консультантам актуалізувати й зміцнити свої знання й досвід, стимулюючи роботу над розвитком професійних якостей.

Активна робота студентів в інтерактивному навчанні оптимально сполучає інтеграційну діяльність з боку викладача й студентів, дозволяє ефективно використовувати потенціал суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників педагогічного процесу, сприяє обміну знаннями і досвідом, взаємозбагаченню один одного, акумулюванню нових знань і досвіду.

Під час вивчення «Дидактики», «Педагогічних технологій у початковій школі» та спецкурсу «Нова українська школа» студенти набувають особистісно-професійних знань, щодо організації інтегрованого навчання, також цьому сприяє постійна демонстрація викладачем зразків оптимального використання інтегрованих форм організації навчання, що виявлялося як: чітке планування навчальної роботи на інтегрованих заняттях (постановка й сприйняття студентами мети діяльності; інтеграція змісту; встановлення цілеорієнтованих, однозначних пріоритетів у формуванні цілісного уявлення про педагогічні явища; вибір оптимальних способів і засобів роботи); ефективна організація діяльності (доцільний розподіл доручень між студентами з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей і побажань, використання комплексу різноманітних форм і методів інтерактивного навчання); спонукання студентів до запуску механізму самоорганізації для досягнення цілей особистісно-професійного зростання; педагогічний моніторинг (планомірне відстеження, аналіз і корекція навчального процесу через встановлення зворотного зв'язку) та забезпечення запланованих результатів [59, с. 52].

Тому самі викладачі повинні стимулювати студентів до укорінення поглядів і досвіду, щодо застосування інтегрованих форм організації навчання, ініціювати привчання майбутніх учителів до педагогічно доцільної діяльності, з

організації інтегрованих форм навчання молодших школярів в початковій школі.

Цілеспрямована активізація студентів, залучення їх у процес навчання соціального, життєвого, духовного досвіду особистості, а отже, формуванню структурних компонентів готовності майбутнього вчителя до застосування інтегрованих форм організації навчання сприяє інтерактивне навчання:

- колективно-групове навчання, яке дозволяє застосовувати різні форми подання навчальної інформації, залучення цікавих фактів з історії й сьогодення педагогічної інтеграції, створення проблемних ситуацій, щодо використання інтегрованих форм організації навчання з урахуванням особистісних властивостей сприйняття навчального матеріалу, проведення дискусій («Що дає інтегроване навчання?»), «синтез думок» («Чому інтегрований урок, а не традиційний?»), «мозкових штурмів» («У чому полягає успіх учителя при організації інтегрованого навчання?»), «обговорення проблеми у загальному колі» («У чому я особисто бачу цінність інтеграції змісту початкової освіти?»), що сприяло активізації творчого потенціалу студентів, сприйняттю цілей інтегрованих форм організації навчання, усвідомленню значущості інтегрованих знань, розвитку інтересу до проблем педагогічної інтеграції, формуванню позитивної мотивації підвищення рівня готовності до застосування інтегрованих форм організації навчання;

- кооперативне навчання, що дозволяло розв'язувати різноманітні завдання, які містили різні аспекти застосування інтегрованих форм організації навчання і спонукали до проникнення в сутність педагогічної інтеграції, з'ясування інтеграційних зв'язків, усвідомлення суперечностей між власним досвідом і вимогами, що висуваються в цих завданнях. Під час розв'язання завдань особлива увага зверталася на значущість тих або інших моментів для професійно-педагогічної діяльності. Усе це стимулювало розвиток гнучкості мислення і самостійність студента, сприяло формуванню інтелектуальних умінь (адекватної діагностики педагогічного явища; порівнянню, узагальненню, виділенню головного в інформації, обґрунтованого прогнозу й проектування інтегрованих форм організації навчання);

- опрацювання дискусійних питань спрямоване на створення атмосфери розкріпачення, невимушеності й комфортності, що дозволяло майбутнім учителям вийти за межі поведінкових стереотипів, актуалізує їх знання, спонукає замислитися про власний досвід, і всім разом – прийти до спільних загальних висновків; сприяє органічному включенню в творче співробітництво з іншими учасниками освітнього процесу, набуттю особистісного досвіду, щодо застосування інтегрованих форм організації навчання, досвіду діалогічного спілкування, самоспостереження й самовираження;

- ситуативне моделювання дає можливість індивідуального та групового розв'язання, моделювання й програвання (ділові та рольові ігри) різноманітних педагогічних завдань, що спрямовувались на використання інтегрованих форм організації навчання і вирішення яких здійснюється шляхом їх аналізу; напрацювання й колективне обговорення ймовірних шляхів їх розв'язання; вибір найкращого варіанта; визначення наявних ресурсів, педагогічних засобів, прийомів, виконання завдання; складання плану роботи [59].

Під час виконання завдань з спецкурсу «Нова українська школа» особлива увага студентів зверталася на значущість тих або інших моментів для професійно-педагогічної діяльності, що давало поштовх на проникнення в сутність педагогічних явищ, з'ясування їх взаємозв'язків і взаємовідношень, усвідомлення суперечностей між власним досвідом і вимогами, що висуваються в цих завданнях; спонукало до постійного пошуку оптимальних форм організації інтегрованого навчання, стимулювало розвиток гнучкості мислення, усвідомленість застосування знань на практиці, самостійність студента, сприяло нарощуванню його знань і вмінь, щодо застосування інтегрованих форм організації навчання, розвитку особистості майбутнього вчителя, необхідних для ефективного застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі.

Окрім вивчення навчальних дисциплін на набуття майбутніми вчителями досвіду застосування інтегрованих форм організації навчання також спрямовано, наприклад:

- організація позааудиторної діяльності (участь у науково-дослідній роботі, університетських святах (виставках, гуртковій роботі за інтересами, День вчителя, квест тощо), що проводиться кафедрою педагогіки початкової освіти щороку, кураторами навчальних груп та спонукало студентів до застосування професійних знань на практиці, сприяло розвитку їх ініціативи, здатності до взаємодії й спілкування з іншими людьми;

- підготовка та проведення всіх видів педагогічної практики через цільову постановку завдань, які націлювали майбутніх учителів на конкретну роботу з апробації здобутих знань і вмінь

Як вважають вчені [59] реалізація забезпечення визначених педагогічних умов передбачає підготовку студентів до застосування інтегрованих форм організації навчання в початковій школі за такими етапами: мотиваційно-орієнтаційний, змістово-практичний (процесуально-діяльнісний), аналітико-результативний.

Розглянемо детальніше етапи підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу.

*Мотиваційно-орієнтаційний етап.* Зміст діяльності з підготовки студентів до застосування інтегрованих форм організації навчання передбачає:

- сприяння студентам в усвідомленні потреби оволодіння теорією та практикою застосування інтегрованих форм організації навчання, формування пізнавального інтересу до проблем педагогічної інтеграції, розвиток спонукальних мотивів до застосування інтегрованих форм організації навчання;

- орієнтацію студентів на визнання гуманістичних цінностей інтегрованого навчання, сприйняття дитини як суб'єкта педагогічної взаємодії;

- формування культури групової роботи студентів у процесі активної участі у спільній діяльності, взаємного обміну думок, взаєморозуміння;

- розробку й уточнення завдань для індивідуальної та самостійної роботи студентів над власним удосконаленням.

Тому, особлива увага повинна приділятися тому, щоб студенти виступали суб'єктами свідомої навчально-пізнавальної діяльності й спілкування,



відчували потребу в особистісному саморозвитку. Під час асистентської практики ми мали завдання вивчити та розробити: професіограми учителя початкової школи → вивчення своїх особистісних якостей і психологічних особливостей → складання плану самовиховання студента.

Вивчення професіограми студентами проходило під час проведення практичного заняття з спецкурсу «Нова українська школа» у групі ПН-21. Ми організували та провели кооперативне навчання, а саме «Ротаційні трійки» на яких студенти готували портрет учителя Нової української школи. Студенти, самостійно вивчивши зміст професіограми педагога, створили портрет учителя початкової школи за наступним планом: загальна характеристика професії, її значення; опис процесу роботи вчителя даного профілю; вимоги професії до особистості; умови праці; необхідні знання; потрібні уміння і навички.

За допомогою викладача-асистента студенти прийшли до висновку про специфічні особливості діяльності вчителя початкової школи: багатопредметність, багатофункціональність, інтегрований характер. Як показала бесіда, під час виконання роботи над портретом учителя початкової школи студенти зазнали труднощів з питаннями, що відносяться до професійних вимог до особистості педагога, а також про необхідні знання, уміння і навички.

Для поширення уявлень студентів про майбутню професійну діяльність, а також для активізації пізнавальної діяльності був організований «майстер-клас НУШ» з учителями-практиками (з молодими спеціалістами Нової української школи). У процесі вільного спілкування вчителі відповідали на питання студентів про умови праці, про труднощі роботи у школі з молодшими школярами, відмічали необхідність отримання всебічної підготовки у закладі вищої освіти. Учителі, які нещодавно почали працювати у Новій українській школі, відмітили, що зазнають труднощі в організації дисципліни в класі і пов'язують це із недостатньою підготовкою у галузі психології.

На одному з практичних занять за допомогою методу «синтез думок» виконували завдання, щодо складання професійної пам'ятки «Що потрібно

знати і вміти педагогу». Цей вид роботи також було спрямовано на поширення знань про професію вчителя Нової української школи.

Також ми провели дискусію «Особливості інтегрованого навчання учнів Нової української школи», яка має особливе місце в комплексному розв'язанні завдань мотиваційно-орієнтаційного етапу. Під час дискусії у майбутніх учителів формується певна культури спілкування, студенти краще усвідомлюють важливість застосування інтегрованого навчання для формування в учнів ключових компетентностей, вчилися поєднувати різні уроки (математика - природознавство, читання – малювання; математика – малювання та ін.) у міжпредметній інтеграції знань.

Також на заняттях зі спецкурсу ми запропонували виконати студентам індивідуальні науково-дослідні завдання, що сприяли розширенню власного особистісного й професійного саморозвитку. Так, наприклад, студентами групи ПН-21 у індивідуальних науково-дослідних завданнях були розроблені: конспекти уроків інтегрованого навчання, віршовані завдання для інтегрованих уроків, ранкові зустрічі, правила класу, вправи для відпочинку, організація класу, рутини класу.

Таким чином, ми охарактеризували мотиваційно-орієнтаційний етап підготовки майбутнього вчителя на педагогічному факультеті РДГУ до застосування інтегрованих форм організації навчання. Особливістю цього етапу є діяльність, спрямована на забезпечення мотивації, пізнавального інтересу, сприймання студентами цілей навчання, поєднання елементів пізнавальної та практичної діяльності, усвідомлення значущості інтегрованих форм організації навчання і підготовки до їхнього застосування.

*Змістово-практичний* (процесуально-діяльнісний) етап включає формування всіх компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм організації навчання.

За визначенням вчених [59, с. 58] зміст діяльності для підготовки студентів до застосування інтегрованих форм організації навчання передбачає:

- актуалізацію професійних знань і особистісного досвіду студентів, поповнення й прирощування знань про інтегровані форм організації навчання, набуття нового досвіду їхнього застосування;
- використання знань у практичній педагогічній діяльності через розв'язання системи педагогічних завдань із застосуванням сукупності вмінь організації інтегрованого навчання;
- варіативне індивідуальне й групове моделювання, розігрування педагогічних ситуацій, що вимагає залучення сукупності вмінь використання інтегрованих форм організації навчання майбутніх учителів;
- спостереження, самоспостереження, аналіз, самоаналіз, осмислення власного досвіду та досвіду інших студентів у використанні інтегрованих форм організації навчання.

Під час викладання п'ятої теми спецкурсу «Нова українська школа» було дано міждисциплінарний аналіз поняття «інтеграція», а також виявлено специфіку поняття «педагогічна інтеграція», «педагогічне інтегрування», розкрито сутність інтеграційного підходу до освітнього процесу школи.

З метою узагальнення матеріалу, викладеного під час вивчення теми «Інтеграція в сучасній освіті. Планування і організація тематичного навчання», була проведена дискусія «Що дає інтегроване навчання?».

Під час проведення дискусії ми (доц. Міщень О.М. та студент практикант Гамза Ю.В.) за допомогою влучно поставлених запитань спонукали студентів до вільного обміну думками, відтворювання раніш набутих знань, формування нових понять, висновків, використовуючи свої спостереження, знання, досвід.

У відповідь на поставлені нами запитання студенти давали самостійні пояснення, висловлювали своє бачення на сутність понять «педагогічна інтеграція» та «інтеграція змісту», «інтегровані форми організації навчання» в початковій школі.

Поряд із вирішенням основних освітніх завдань, пов'язаних із засвоєнням сутності, мети, змісту, завдань, функцій інтегрованого навчання, студенти набували здатності самостійного й глибшого обдумування, умінь

спостереження й комунікації з оточуючими, що має велике значення для здійснення майбутньої професійної діяльності в початковій школі.

Підсумовуючи заняття ми звернули увагу майбутніх учителів на важливу проблему, пов'язану з практикою інтегрованого навчання, а саме на особливе значення особистості вчителя як організатора інтегрованого навчання учнів в Новій українській школі, на сприймання дитини як суб'єкта педагогічної взаємодії.

Також студентам було запропоновано виконати індивідуальні завдання на тему «Способи організації інтегрованого навчання», що передбачало вивчення особливостей побудови процесу навчання молодших школярів на інтеграційній основі і розгляд внутрішньо-предметної інтеграції змісту, міжпредметної інтеграції, інтегрованого уроку, інтегрованого дня, навчальних проєктів, міжсистемної інтеграції змісту в початковій школі; «Інтегрований урок: як його підготувати і провести», що передбачало аби студенти ознайомилися із методичними основами підготовки і проведення інтегрованого уроку в Новій українській школі, навчилися планувати й оцінювати такий урок.

Також наша робота під час спецкурсу «Нова українська школа» спрямовувалася на набуття студентами комплексу практичних умінь і навичок, що дозволяють ефективно організовувати педагогічну діяльність на основі інтеграції. Почали ми цю роботу з відвідування уроків у ЗОШ № 19 в 1 та 2 класах Нової української школи, вчителів Савич Людмила та Рожко Ольга. Перед відвідуванням школи ми провели метод «карусель» на тему «Вимоги до інтегрованих форм навчання».

Головна мета «каруселі» «Вимоги до інтегрованих форм навчання» - активізувати отримані раніше знання про основи інтеграції, надати цим знанням практичну спрямованість. Ми відзначили, що інтеграція – це стан зв'язаності окремих диференційованих частин і функцій системи, організму в цілому, а також процес, що веде до такого стану; - процес зближення і зв'язку наук; інтегрований урок – це урок, на якому розв'язуються завдання двох або більше навчальних предметів початкової школи. Основна мета навчання молодших

школярів початкової школи на інтегрованій основі – дати цілісне уявлення про навколишній світ, явища, поняття, факти.

Поставлена проблема, яка мала певний професійний інтерес, спочатку обговорювалася упродовж 20 хв. у малих підгрупах із 4-6 осіб. Результати обговорень у підгрупах аналізувалися шляхом загальної дискусії. Студенти ставили запитання, дискутували, обмінювалися думками з приводу проблеми.

Важливо, що у спільне обговорення залучався наявний педагогічний досвід майбутніх учителів. Студенти наводили також приклади як зі свого університетського життя, так і згадували свої шкільні роки.

Ми також, певними проблемними, а іноді й «провокаційними» питаннями, спрямовували дискусію в раціональне русло, слідкували за тим, щоб обговорювалася саме поставлена проблема й по можливості всебічним шляхом, щоб дискусія не переходила на другорядні питання. Зверталася також увага на випадки порушень правил дискусії й наслідки, до яких це призводить.

Про активність студентів, успішність спілкування в аудиторії свідчило встановлення контактів між ними, про виникнення яких можна судити по тому, чи досягнуті вони у процесі взаємодії [71]:

- співроздуми – студенти не пасивно сприймають інформацію, яка повідомляється викладачем або іншими студентами;
- співпереживання – емоційна підтримка того, що відбувається в аудиторії, коли викладач зумів зацікавити слухачів;
- сприймання – результат співроздумів і емоційного переживання, коли викликана відповідна активність студентів (ставлять запитання, доповнюють, наводять нові аргументи й факти тощо).

Наприкінці дискусії ми разом зі студентами зробили наступні висновки, сформульовані узагальнені результати колективного обговорення, які дали позитивну відповідь на поставлене питання: саме інтегрований урок початкової школи дозволяє сформувати цілісне уявлення дітей про навколишній світ.

Як результат загальної дискусії на дошці було виокремлено особливості інтегрованого уроку початкової школи:

- інтегрований урок сприяє підвищенню мотивації навчання, формуванню пізнавального інтересу учнів, цілісної наукової картини світу і розгляду явищ з різних боків;
- інтегровані уроки у більшою мірою, ніж традиційні уроки, сприяють розвитку мови, формуванню вмінь учнів порівнювати, узагальнювати, робити висновки, інтенсифікації навчально-виховного процесу, знімають напруження, перевантаження;
- інтегровані уроки не тільки поглиблюють уявлення про предмет, поширюють світогляд, але і сприяють формуванню різнобічного розвитку, гармонійно й інтелектуально розвиненої особистості;
- інтеграція є джерелом установаження нових зв'язків між фактами, які підтверджують або поглиблюють певні висновки, спостережень учнів за об'єктами різних предметів галузей [71].

На такому занятті головна увага приділялася практиці інтегрованого уроку, але при цьому діяльність студентів носила споглядаючий характер, у подальшому вона зміниться на практично-діяльнісну сферу.

У набутті досвіду застосування інтегрованих форм організації навчання під час проведення спецкурсу особливу роль виконували активні форми та методи роботи з майбутніми вчителями Нової української школи, спрямовані на стимуляцію навчально-пізнавальної діяльності студентів, формування в суб'єктів навчального процесу мотивації учіння й майбутньої професійної діяльності в початковій школі.

Так, під час проведення практичного заняття «Особливості діяльності учителя при застосуванні інтегрованих форм організації навчання Нової української школи» ми провели «мозковий штурм» на тему «У чому полягає успіх учителя при застосуванні інтегрованих форм організації навчання?».

Включення студентів у процес обговорення здійснювалося шляхом випередженої бесіди. Це передбачало, що ми самі складали і пропонували студентам питання до нової теми. Студенти відповідали, проводили аналіз обговорення відповідей. Викладач-асистент давав пояснення, доповнював

відповіді, говорив про допущені помилки. Заняття проходило в колективному обговоренні, на початку якого викладач-асистент формулював проблему і запрошував студентів взяти участь у її обговоренні, причому спочатку в робочих підгрупах по 3 особи.

Консультанти робочих підгруп («сильні» студенти) знайомили своїх товаришів з основними умовами та правилами проведення «мозкового штурму», спрямованими на створення атмосфери співробітництва, невимушеності: усі учасники обговорення висловлювали ідеї щодо розв'язання проблеми; кожен може висунути скільки завгодно ідей або розвинути ідеї інших; висунуті ідеї не критикуються тощо.

Після обговорення у підгрупах кожна підгрупа обирала ті ідеї, які, на її думку, були найкращими та пропонувала для загального обговорення.

Як свідчить проведене наше заняття, така організація навчання, що спонукала студентів до виявлення уяви, творчих здібностей, мала значний позитивний вплив на майбутніх вчителів, у тому числі й на тих, що характеризувалися низькою мотивацією навчально-пізнавальної діяльності. Слід відзначити, що саме ці студенти висловлювали досить оригінальні й неочікувані ідеї. Наприклад, одна із студенток зазначила, що «успіх учителя початкової школи при застосуванні інтегрованих форм організації навчання полягає в умінні визначити мету і шляхи формування цілісних уявлень дитини про поняття, що у неї формуються». У цілому до умінь учителя початкової школи, що застосовує інтегровані форми організації навчання ми віднесли такі:

- досконале знання програми початкової освіти;
- уміння визначати інтегруючий фактор;
- уміння встановлювати інтегровані зв'язки, визначати інтегровані форми;
- уміння планувати свою діяльність;
- уміння відбирати матеріал для інтегрованого уроку;
- здатність до самоосвіти й самовдосконалення;
- уміння знаходити шляхи взаємодії з учнями та створювати позитивний емоційний клімат у класі;

- мати високий рівень предметних знань;
- уміння організувати діяльність дітей на інтегрованому уроці та їхню позакласну роботу.

Також при вивченні теоретичних питань підготовки майбутніх учителів до використання інтегрованих форм організації навчання під час практичного заняття з спецкурсу «Нова українська школа» ми провели «обговорення проблеми у загальному колі» на тему «У чому я особисто вбачаю цінності інтегрованого навчання?».

Це заняття було присвячено досить складній проблемі – проблемі ефективності інтегрованого навчання у початковій школі, – мало міждисциплінарний характер, торкалося психологічних, дидактичних та методичних аспектів діяльності педагога.

Студенти заздалегідь самостійно (сильні) або під керівництвом викладача (слабші) підготували доповіді, з якими виступали під час «обговорення у загальному колі». Після чого відбулося змістовне й усебічне обговорення проблеми підготовки майбутнього вчителя до використання інтегрованих форм організації навчання в початковій школі. Усі студенти робили коментування, відбувався обмін думками і досвідом, що сприяло кращому засвоєнню знань.

У ході обговорення були зроблені спільні висновки про необхідність сформованості уявлень студентів про розмаїття навчальних програм у початковій школі, різні способи інтеграції змісту в початковій школі.

Виключно важливу роль при проведенні спецкурсу «Нова українська школа» мало виконання навчальних завдань, які відтворювали організацію інтегрованого навчання та сприяло самостійному аналізу, включенню у власну дослідницьку діяльність, практичному опануванню студентами уміннями проектування та організації інтегрованих форм навчання, максимально наближених до дійсності сучасного освітнього процесу початкової школи.

На заняттях надавали можливість майбутнім вчителям відстоювати свою точку зору, заперечувати («На мою думку...», «Не можу з цим погодитися, оскільки...»), зверталися із запитаннями типу: «Яка Ваша думка?», «Доведіть,



будь ласка, Вашу точку зору» тощо, привчаючи до обґрунтування своїх думок.

У процесі навчання майбутніх учителів використовувалися також ділові ігри, спрямовані на моделювання інтегрованих форм організації навчання, імітації конкретних педагогічних завдань та їхнього виконання.

Зокрема, при проведенні практичного заняття «Інтегрований урок: як його організувати і провести» з метою розвитку у студентів умінь проектувати, проводити та аналізувати інтегрований урок було організовано ділову гру «Створюємо інтегрований урок».

На підготовчому етапі студентам було повідомлена теми гри, видані настанови і завдання для проведення гри, сутність яких полягала в:

- самостійному опрацюванні теоретичних джерел з питань організації інтегрованого уроку (список джерел надавався);
- самостійному опрацюванні й аналізі прикладів інтегрованих уроків;
- письмовому описі етапів роботи вчителя для підготовки інтегрованого уроку початкової школи.

Безпосередньо на занятті заслуховувалися й аналізувалися завдання студентів, що були виконані ними заздалегідь.

На основі вже отриманої інформації проводилась робота у групі «Створюємо інтегрований урок в Новій українській школі». Студенти розділились на групи по 3 особи і отримали завдання скласти інтегрований урок, дотримуючись однакових вимог: єдина для всіх тема; однаковий для всіх вибір предметів; однакова програма.

На заняттях всередині групи проходило обговорення теми уроку, висувалися думки про добір додаткового матеріалу, консультувались із викладачами з питань, що виникли, наприклад, про структуру уроку, як краще підібрати навчальний матеріал. На цьому ж занятті складався приблизний план уроку, розподілялись ролі серед учасників груп. Виконання даного завдання продовжилося як самостійна робота. На наступному занятті, відбулася презентація інтегрованих уроків-мініатюр в початковій школі.

Кожна група впродовж 15-20 хвилин представила і «розіграла» урок,

використовуючи наочний матеріал. Після виступу проводився його аналіз та обирався кращий варіант інтегрованого уроку. У підсумку був даний загальний аналіз проведеної роботи, у якому були визначені як переваги, так і недоліки показаних уроків. До переваг віднесли їх інформативність, оптимальне співвіднесення навчального матеріалу предметів, що інтегруються. До недоліків зарахували не завжди правильний добір додаткового матеріалу, що пояснювалося не досить повною спеціальною підготовкою студентів, не сформованим світоглядом і ерудицією.

При остаточному підбитті підсумків викладачем було акцентовано увагу студентів на важливості розвитку особистісних умінь, спрямованих на проектування і застосування інтегрованих форм організації навчання, що є важливою характеристикою професіоналізму вчителя початкової школи.

Слід зазначити, що такий характер навчання дозволяє студентові перебувати в різних рольових позиціях: режисера, консультанта й організатора діяльності однокурсників, а також учителя в різних виявах його професійної діяльності – як керівника учнів, організатора діяльності школярів. Це вимагало від студентів цільової орієнтації, самоорганізації, самоаналізу й корекції процесу навчання, осмисленого підходу до застосування інтегрованих уроків у процесі навчання, проектування змін методів і видів діяльності учнів на інтегрованому уроці в початковій школі.

Слід зазначити, що виконання таких завдань сприяло не лише формуванню власних вмінь організації і проведення інтегрованих уроків, але й включенню у процес самостворення студентом тих якостей особистості, котрі необхідні в його майбутній професійній діяльності, визначають гуманістичну спрямованість особистості, індивідуальний стиль спілкування й взаємодії з учнями. І чим більш різноманітними були виконувані майбутнім учителем ролі й займана ним у процесі навчальної діяльності позиція, тим ефективніше розвивається особистість майбутнього вчителя, формується особистісно-рефлексивний компонент його професійної готовності до професійної діяльності в початковій школі.

Значна увага при проведенні спецкурсу «Нова українська школа» приділялася самостійній роботі студентів, щоб поглибити та закріпити набуті знання і досвід, використання інтегрованих форм організації навчання в початковій школі. Основними напрямками самостійної роботи студентів були:

- виконання педагогічних завдань, які ставилися до кожного заняття;
- опрацювання технологій організації інтегрованих форм навчання;
- виконання комплексних проєктів;
- підготовка доповідей.

Особливий інтерес у студентів викликала презентація створених ними комплексних проєктів, серед яких кращими були визнані з математики і природознавства («Квітковий годинник»), з математики й фізичної культури («Геометрія та спорт»), з природознавства і музики («Пори року»), з природознавства й образотворчого мистецтва («Дитина та навколишній світ»), з української мови та музики («Мова наша солов'їна»). Проектне навчання дозволяє наблизити навчальний процес до умов професійної діяльності майбутнього вчителя, надає студентам можливість обміну досвідом й акумулюванню нового досвіду, сприяє взаємозбагаченню один одного.

Таким чином ми описали та охарактеризували змістово-практичний етап готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм організації навчання у процесі вивчення спецкурсу «Нова українська школа» з використанням інтерактивних методів роботи зі студентами групи ПН-21 педагогічного факультету РДГУ.

*Аналітико-результативний етап передбачає:*

- виявлення викладачем результатів готовності студентів до застосування інтегрованих форм організації навчання на основі аналізу й оцінки виконання педагогічних завдань, якості написання доповідей та підготовки проєктів. Для того, щоб процес контролю був успішним, студентів знайомили з методами контролю й самоконтролю, які сприяли усвідомленню й оцінюванню власних дій, поведінки, умінь;
- самоаналіз, осмислення, самоконтроль студентами результатів виконання

завдання, здійснення рефлексії своєї діяльності.

Студенти мали можливість контролювати й коригувати результати своєї діяльності на основі сформованих розумових операцій, а також сформованої критичності мислення, оскільки студенти групи ПН-21 уже навчалися в педагогічних коледжах (Дубнівський, Сарненський, Луцький) і вже мають диплом вчителя початкової школи. Майбутні вчителі не просто сприймали готові обґрунтування, а вчилися логіці доказів, стежили за розвитком своїх думок, що сприяло формуванню вмінь діагностики, оцінювання, узагальнення, прогнозування та проектування як власної діяльності, так і діяльності інших людей, зокрема, застосування інтегрованих форм організації навчання.

Оскільки студенти групи ПН-21 вже мають педагогічну освіту, то контроль та самооцінювання студентів проходив досить швидко і засвідчило, що всі студенти групи готові до проведення інтегрованих уроків у початковій школі.

Після проведених занять з спецкурсу «Нова українська школа» студентам було запропоновано відповісти на запитання з метою виявлення їхнього ставлення щодо їх готовності проводити інтегровані уроки в початковій школі. Крім того, майбутнім учителям було запропоновано оцінити своє ставлення до занять зі спецкурсу «Нова українська школа».

Більшість студентів відповіли позитивно на питання про необхідність проведення цілеспрямованої роботи для формування готовності студентів до використання інтегрованих форм організації освітнього процесу в початковій школі, а також про особистісні позитивні зрушення, що відбулися під час їхньої участі в роботі спецкурсу. Проведення інтерактивних форм роботи на практичних заняттях з спецкурсу «Нова українська школа» забезпечило ґрунтовне засвоєння студентами знань і вмінь організації інтегрованого навчання, усвідомлення доцільності професійних дій, спрямованих на застосування інтегрованих форм організації навчання; здатність студентів творчо застосовувати отримані знання й уміння; потребу набуття професійно значущих організаційних, комунікативних, рефлексивних умінь.

### Висновки до третього розділу

Уточнено критерії й показники (мотиваційно; когнітивний; процесуальний), показники (позитивне ставлення до проблем педагогічної інтеграції, стійкий інтерес до формування готовності до інтегрованої діяльності, сформованість сукупності знань і вмінь використання інтегрованих організаційних форм) й рівні (високий, достатній, низький) сформованості готовності майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу в початковій школі.

Здійснено науково-методичне дослідження педагогічних умов підготовки майбутніх вчителів до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу в початковій школі, а саме:

- організація діяльності викладачів психолого-педагогічних і предметно-методичних дисциплін із упровадження інтегрованого підходу до навчання студентів забезпечується виробленням спільної стратегії й інтегрованого підходу до підготовки майбутнього вчителя з боку викладачів;
- спрямованість професійної підготовки на формування у студентів мотиваційно-ціннісного компоненту готовності здійснюється у процесі вивчення курсів фахових педагогічних дисциплін та методик, до яких включалися інтерактивні лекції та практичні заняття, дозволяло актуалізувати значущість підвищення професійної готовності майбутніх учителів, систематизувати знання, засвоїти студентом узагальнені уявлення про застосування інтегрованих форм організації навчання в початковій школі
- оволодіння майбутнім учителем психолого-педагогічними і предметно-методичними знаннями про сутність, види та організаційні форми інтеграції в навчанні молодших школярів відбувається у процесі практичних занять з «Дидактики, «Педагогічних технологій» та методик дисциплін, вивчення спецкурсу «Нова українська школа», вивчення якого передбачало поступове розширення пізнавальних меж студентів через актуалізацію наявних психолого-педагогічних і предметно-методичних знань, поглибленню знань про педагогічну інтеграцію та застосуванню їх при формуванні умінь застосування

інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі;

- набуття студентами досвіду використання інтегрованих форм організації освітнього процесу здійснюється під час спецкурсу «Нова українська школа» і передбачало організацію із використанням різних форм і методів роботи інтерактивного характеру, що надавало можливість активізувати творчий потенціал майбутнього вчителя, засвоювати основи інтеграції навчальної інформації, спонукало до актуалізації й осмислення студентом досвіду, сприяло сприйняттю досвіду інших в організації інтегрованого навчання молодших школярів. Також, професійному вдосконаленню студентів сприяє проходження педагогічної практики, яка націлює майбутнього вчителя на конкретну роботу з апробації набутих знань і вмінь використання інтегрованих форм організації навчання молодших школярів в початковій школі.

З метою дослідження підготовленості майбутнього вчителя до інтегрованого навчання в Новій українській школі ми провели опитування студентів педагогічного факультету 2 та 4 курсів спеціальності «Початкова освіта», а зі студентами 2 курсу (група ПН-21) під час проведення спецкурсу «Нова українська школа» ми описали реалізацію педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до використання інтегрованого навчання в Новій українській школі. Забезпечення реалізації педагогічних умов відбувалося послідовно, протягом мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-практичного (процесуально-діяльнісного), аналітико-результативного етапів.

Визначено основні критерії й показники сформованості готовності майбутніх учителів до використання інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі, а саме: сформованість *мотиваційно-ціннісного компоненту готовності* (позитивне ставлення до проблем педагогічної інтеграції, стійкий інтерес до формування готовності до інтегрованої діяльності); сформованість *знань* (їх повнота й рівень засвоєння) та *умінь* застосування інтегрованих форм організації навчання (гностично-діагностичних змістово-конструювальних оцінно-прогностичних).

Залежно від прояву сукупності визначених показників сформованість готовності майбутніх учителів до використання інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі характеризується такими рівнями: високий (творчий), середній (достатній), низький (елементарний).

Отримані теоретичні та практичні висновки сприяють реалізації процесу підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі в умовах педагогічного факультету РДГУ.

## ВИСНОВКИ

Проведений теоретико-методологічний аналіз щодо підготовки майбутнього вчителя до інтегрованого навчання в сучасній початковій школі та результати дослідження дозволили сформулювати нам такі загальні висновки:

1. Ми дослідили та з'ясували зміст поняття «інтегровані форми організації навчання», це чітка організація навчальної діяльності учнів із засвоєння інтегрованого змісту освіти, що є результатом оптимізації зв'язків і системного поєднання декількох навчальних тем або предметів, що сприяє цілісному сприйняттю й засвоєнню школярами навчального матеріалу, види інтегрованих форм організації навчання в Новій українській школі (інтегрований урок, інтегровані дні, проектна робота).

Відповідно до нової Концепції «Нова українська школа» інтеграція в освіті - це концепція сприйняття інтеграції в межах системного підходу, що відображається і при її проекції на сферу освіти. Тобто інтеграція в освіті розглядається як: фактор розвитку освітніх систем; різновид наукової інтеграції, що здійснюється в межах педагогічної теорії та практики; вища форма відображення єдності цілей, принципів, змісту, форм організації процесу навчання та виховання; процес і результат взаємодії структурних елементів змісту освіти, який супроводжується зростом системності та спресованості знань учнів; цілеспрямоване об'єднання, синтез відповідних навчальних дисциплін у самостійну систему цільового призначення, яка спрямована на забезпечення цілісності знань та вмінь.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти, що ґрунтується на засадах компетентісного підходу з'ясовано сутність інтеграції навчання в початковій школі. Реформування сучасної освіти лежить на шляху подолання ізольованого викладання навчальних предметів і створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес доцільно орієнтувати на розвивально-продуктивний інтегративний підхід.



Також ми дослідили етапи реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання (від простого до складного): уведення міжпредметних зв'язків на уроках суміжних дисциплін на основі репродуктивної діяльності і елементів проблемності; постановка міжпредметних навчальних проблем і самостійний пошук їх вирішення на окремих уроках; систематичне проблемне навчання на основі ускладнених міжпредметних проблем всередині окремих курсів; використання спочатку двосторонніх, а потім і багатосторонніх зв'язків між різними предметами на основі координації діяльності вчителя; розробка широкої системи в роботі вчителів, які здійснюють міжпредметні зв'язки як у змісті і методах, так і у формах організації навчання, охоплюючи позакласну роботу і розширюючи межі програми.

Ми вважаємо, що інтегрований підхід у навчанні сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду учнів у руслі поставлених учителем конкретних навчально-виховних завдань, інтенсивному розвитку школярів в аспекті вибраної тематики; формуванню інтересу до подій і явищ дійсності, вихованню особистості, розвиває загальнонавчальні навички дітей. Методичними принципами інтеграції навчальних предметів в сучасній школі є: опора на знання з багатьох предметів; взаємозв'язок в змісті окремих дисциплін; зближення однорідних предметів тощо.

2. Науково обґрунтовано суть підготовки майбутнього вчителя до застосування інтегрованих форм організації навчання в Новій українській школі як освітнього процесу, що забезпечує готовність майбутніх учителів до діяльності інтегрованого характеру (здійснення внутрішньо-предметної й міжпредметної інтеграції у процесі викладання основних шкільних дисциплін).

Розкрито структуру і змістове наповнення готовності: мотиваційно-ціннісна готовність (ціннісно-сміслова спрямованість студентів на здійснення діяльності інтегрованого характеру); науково-теоретична готовність (сформованість системи психолого-педагогічних і предметно-методичних знань про інтеграційні процеси в початковій освіті, використання інтегрованих організаційних форм); практична готовність (оволодіння сукупністю вмінь –

гностично-діагностичних, змістово-конструювальних, оцінно-прогностичних, спрямованих на успішне застосування інтегрованих форм організації навчання) в початковій школі.

Доведено, що готовність визначається як сутнісна характеристика результату підготовки майбутнього вчителя до застосування інтегрованих форм організації навчання в початковій школі та включає такі основні компоненти:

– *мотиваційно-ціннісна готовність* – відбиває ціннісні орієнтації, потреби, інтереси, мотиви, переконання, що забезпечують усвідомлення й позитивне ставлення майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісних уявлень про навколишній світ, зацікавленість в оволодінні теорією та практикою застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу;

– *науково-теоретична готовність* – передбачає опанування студентами системи психолого-педагогічних, предметно-методичних знань та уявлень про сучасні інтеграційні тенденції й процеси в початковій освіті, про загальнонауковий аспект понять «інтеграція», «педагогічна інтеграція», «інтегровані організаційні форми», про алгоритми інтеграції змісту початкової освіти й форми його засвоєння; базові поняття та надпредметні (ключові), міжпредметні, предметні компетентності, що забезпечує початкова освіта; види інтегрованих форм організації навчання молодших школярів, способи їхнього впровадження, функції й результати навчання на інтегрованій основі;

– *практична готовність* – полягає в оволодінні сукупністю вмінь, спрямованих на успішне використання інтегрованих форм організації навчання, а саме: гностично-діагностичних (уміння аналізувати й відбирати навчальний матеріал шкільних предметів для з'ясування «наскрізних» понять і компетентностей, що формуються в учнів; виявляти й установлювати чітку ієрархію внутрішньо-предметних, міжпредметних і позапредметних зв'язків), змістово-конструювальних (уміння утворювати й удосконалювати взаємодію між навчальними темами і дисциплінами початкової школи, розробляти навчальні завдання інтегрованого характеру, обирати доцільні інтегровані форми, проектувати та реалізовувати алгоритми їхнього використання), оцінно-

прогностичних (уміння правильної оцінки й передбачення результатів застосування інтегрованих форм організації навчання).

3. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу в Новій українській школі. Доведено, що ефективність підготовки майбутнього вчителя до застосування інтегрованих організаційних форм в початковій школі забезпечується за таких педагогічних умов:

– організація діяльності викладачів психолого-педагогічних і предметно-методичних дисциплін із впровадженню інтегрованого підходу до навчання студентів, що передбачає: а) вироблення спільної стратегії та інтегрованого підходу до підготовки майбутнього вчителя з боку викладачів психолого-педагогічних та предметно-методичних циклів через організацію роботи постійно діючих семінарів, творчих груп тощо; б) розробку й утілення в освітню практику інтегрованого змісту навчання;

– спрямованість професійної підготовки на формування в студентів мотиваційно-ціннісного компонента готовності на основі підпорядкування всіх видів їхньої навчальної діяльності на розвиток позитивного ставлення до оволодіння професійною діяльністю на інтегрованій основі, усвідомлення необхідності формування у молодших школярів системного мислення та цілісних уявлень про світ, посилення інтересу до опанування теоретичних основ та практичних умінь застосування інтегрованих форм організації навчання в початковій школі;

– оволодіння майбутніми учителями психолого-педагогічними і предметно-методичними знаннями про сутність, види та організаційні форми інтеграції в навчанні молодших школярів шляхом підготовки та впровадження спецкурсів, відповідних науково-методичних матеріалів (посібників, рекомендацій, підручників, задачників та ін.). Це забезпечує активізацію навчальної роботи студентів, сприяє формуванню їхнього цілісного світогляду, сприйняттю цінностей і цілей майбутньої професійної діяльності, усвідомленню її інтегрованого характеру, надає можливість синтезувати професійно значущі

знання, узагальнити уявлення про педагогічну інтеграцію, форми її реалізації в освітньому процесі початкової школи;

– набуття студентами досвіду використання інтегрованих форм організації освітнього процесу орієнтує навчальний процес на розвиток здатності студента осмислювати, інтерпретувати, трансформувати свій особистісний досвід. Це вимагає: використання інтегрованих форм (інтегрованих факультативних занять) та інтерактивних методів (ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань, проведення «круглих столів», відкритих діалогів) навчання; орієнтації педагогічних практик на співвіднесення студентом педагогічно-професійної діяльності зі змістом особистісного досвіду застосування інтегрованих форм організації навчання в початковій школі.

4. Уточнено критерії й показники (мотиваційно; когнітивний; процесуальний), показники (позитивне ставлення до проблем педагогічної інтеграції, стійкий інтерес до формування готовності до інтегрованої діяльності, сформованість сукупності знань і вмінь використання інтегрованих організаційних форм) й рівні (високий, достатній, низький) сформованості готовності майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу в початковій школі.

5. З метою вивчення й аналізу стану підготовки студентів до використання інтегрованих форм організації навчання майбутніми вчителями проводилось опитування викладачів (8 викл.) та студентів (48) педагогічного факультету. Викладачами педагогічного факультету було запропоновано визначити критерії якісної підготовки наших студентів. Результати дослідження показали, що до таких показників викладачі нашого факультету відносять: міцні знання в галузі психолого-педагогічних і спеціальних дисциплін; уміння використовувати знання для вирішення професійних завдань; здатність самостійно отримувати необхідні для професійної діяльності знання з літератури; уміння приймати обґрунтовані рішення; готовність прислуховуватись до думки колег і використовувати їхній досвід у професійній діяльності; уміння чітко планувати свою роботу. Одержані відповіді свідчать,

що всі викладачі визначають знання як необхідну базу для успішного здійснення професійної діяльності. Найбільш важливими для майбутнього вчителя якостями, що формуються в процесі навчання на педагогічному факультеті, викладачі частіше називають: уміння розв'язувати професійні завдання (85,2 % викладачів); прагнення до самоосвіти (66,7 % викладачів).

Опитування викладачів дозволило нам зробити такі висновки. Усі, опитувані викладачі, вказали у своїх відповідях, що інтеграція знань при підготовці вчителя початкової школи може бути одним із шляхів підвищення якості професійної підготовки, поряд із підвищенням ваги самостійної роботи студентів, із збільшенням часу на практичні заняття.

Хочемо підкреслити, що готовність майбутнього вчителя до застосування інтегрованих форм організації освітнього процесу визначається не лише його науковими знаннями, вміннями, здібностями, а й ціннісними орієнтаціями, мотивами діяльності, під час опитування студентів ми, перш за все, поцікавилися мотивами, що спонукають їх до професійно-педагогічної діяльності. Спектр мотивів студентів виявлявся за допомогою тез-тверджень, що включали мотиви професійної діяльності, які необхідно було розташувати за порядком особистісної значущості. На основі опитування отримано такі дані:

- бажання бути компетентним фахівцем – 32,9 %;
- інтерес, любов до дітей, потреба спілкування з ними – 32,3 %;
- прагнення оволодіти знаннями, необхідними для майбутньої професії – 21,3 %;
- прагнення до оволодіння практичними способами, необхідними для майбутньої діяльності – 20,6 %;
- бажання досягти визнання й поваги оточення – 18,1 %;
- прагнення отримати диплом про вищу освіту – 16,7 %;
- розвиток своїх можливостей і здібностей – 9,8 %.

Серед опитаних досить незначна кількість студентів (менше 5%) обрала такі мотиви, як бажання закінчити навчання, скласти успішно іспити, прагнення уникнути покарань або докорів з боку батьків за незадовільне навчання тощо.

Проведення опитування за допомогою анкет дозволило зробити висновки про те, що 57,2 % не усвідомлювали значущості інтегрованого підходу як чинника цілісного впливу на становлення й розвиток школярів, 43,9 % студентів не мали чіткого уявлення про інтегровані форми організації навчання. Лише 38,7 % студентів інтегровані форми організації навчання пов'язували з інтегрованими уроками. Майже половина студентів мали фрагментарні знання про педагогічну інтеграцію, несформовані вміння проектувати та конструювати інтегровані форми організації навчання.

Для визначення чинників, які сприяють формуванню готовності майбутніх учителів до використання інтегрованих форм організації навчання ми провели опитування викладачів і студентів. До найбільш значущих складових елементів підвищення ефективності освітнього процесу респонденти віднесли такі:

- наявність систематичності й послідовності у професійній підготовці майбутнього вчителя (77,8% викладачів і 41,9% студентів);
- урахування наступності навчальних курсів на всіх етапах навчання (59,3% викладачів і 36,8% студентів);
- уведення інтегрованих спецкурсів, що мають прикладний характер (62,9% викладачів і 67,1% студентів);
- наповнення психолого-педагогічних дисциплін змістом діяльності використання інтегрованих форм організації навчання (51,8% викладачів і 56,8% студентів).

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури, спостережень за навчальною та позанавчальною діяльністю студентів, їхніх самооцінок визначили основні критерії та показники, які відображають зміни у формуванні готовності студентів до використання інтегрованих форм організації освітнього процесу, а саме: мотиваційно-ціннісна готовність (позитивне ставлення до

проблем педагогічної інтеграції, стійкий інтерес до формування готовності до інтегрованої діяльності); знання про педагогічну інтеграцію та про способи її здійснення в освітньому процесі початкової школи (повнота й рівень засвоєння); умінь використання інтегрованих форм організації освітнього процесу.

Проведено дослідження та охарактеризовано результат готовності студентів педагогічного факультету через педагогічні умови формування у студентів готовності до застосування інтегрованих форм організації навчання в початковій школі. Так, високий і достатній рівні готовності виявили 73,8 % студентів групи, що пояснюється ефективністю педагогічних умов на педагогічному факультеті. Що засвідчує, що засвоєння студентами ціннісних орієнтацій, системи знань про інтеграційні процеси в Новій українській школі, оволодіння сукупністю вмінь, спрямованих на успішне використання інтегрованих форм організації навчання молодших школярів.

Проведена робота не вичерпує всіх аспектів дослідження проблеми. Підсумовуючи викладене та проаналізоване, можемо стверджувати, що сучасний стан розбудови й реформування початкової школи вимагає пошуку нової моделі підготовки майбутніх учителів до інтегрованого навчання, адже освітній процес початкової школи в інтегрованій формі навчання є основою концепції Нової української школи.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов Н. С. Інтеграційна функція навчання. Київ: Освіта, 1989. 304 с.
2. Акпинар Л. Е. Інтерактивні технології навчання в початковій школі : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Крим. інженер.- пед. ун-т. Київ: Слово, 2014. 286 с.
3. Бахарева Л. Інтеграція учбових занять в початковій школі на краєзнавській основі. *Початкова школа*. 1991. №8. С. 48-51.
4. Бібік Н. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред О.В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 47-52.
5. Бібік Н. Компетентність і компетенції в результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. №9. С. 2-8.
6. Боровик І. Плекаємо творчу особистість учнів молодших класів. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2006. № 23-24. С. 16-19.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
8. Гадецький М.В., Хлебнікова Т.М. Організація навчального процесу в сучасній школі : навч. метод. посіб. для вчителів, кер. навч. закл., слухачів ШПО. Харків: Ранок, 2003. 135 с.
9. Галиця І. Інноваційні технології активізації творчості. *Вища школа*. 2012. № 2. С. 62-73.
10. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. 374 с.
11. Гусак П.М. Підготовка учителя: технологічні аспекти. Луцьк, 1999. 278 с.
12. Державний стандарт початкової загальної освіти: Схвалено рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 17.08.2017 р., протокол № 6/1-2. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> (дата звернення: 21.09.2019).



13. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів / О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 212 с. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/25153/1/> (дата звернення: 17.09.2019).
14. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підруч. для студентів вищ. навч. закл. 3-тє вид., випр. Київ: Академвидав, 2015. 303 с.
15. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підруч. для студентів вищ. навч. закл. 2-ге вид., допов. Київ: Академвидав, 2012. 352 с.
16. Дівакова І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Посібник. Тернопіль. «Мандрівець». 2012. 180 с.
17. Дідик О.В. Компетентісно-орієнтоване навчання у процесі формування творчої особистості молодшого школяра. Х.: Основа, 2010. 144 с.
18. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с
19. Єрмаков І. Феномен інноваційної освіти: життєтворчі пріоритети. *Нова педагогічна думка*. 2008. №3. С.8-13.
20. Житник Б.О. Методичний poradник: Форми і методи навчання / авт.-уклад.: Б.О. Житник. Харків: Основа, 2005. 124 с.
21. Зайчук В. О. Технологія професіоналізму в освіті: монографія. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2012. 577 с.
22. Закон України «Про освіту» від 5.09.2017 р. № 2145-VIII. К.: ОСВІТА-ЦЕНТР+, 2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 13.09.2019).
23. Іванісова С.І. Проектна діяльність у початковій школі за допомогою ІКТ. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2006. № 1. С. 43-45.
24. Іванчук М. Г. Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал. (Виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання). Чернівці: Рута, 2004. 360 с.
25. Іванчук М. Г. Основи технології інтегрованого навчання в початковій школі: навч.- метод. посібник. Чернівці: Рута, 2001. 97 с.

26. Ільченко В. Інтеграція змісту освіти та сучасні проблеми загальноосвітньої школи. *Імідж сучасного педагога*. 2018. № 12 (32). С. 14-17.
27. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: методичний посібник. / уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. К., 2003. 420 с.
28. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415). <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola> (дата звернення: 13.09.2019).
29. Калініченко Р. Інноваційні процеси у створенні сучасного уроку. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2008. № 5. С.74-77.
30. Козловська І. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи: монографія / за ред. С. Гончаренка. Львів: Світ, 1999. 302 с.
31. Козловська І. М. Принципи дидактики в контексті інтегрованого навчання. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 4.
32. Козловська І. М. Інтеграція та наступність у розвитку навчального знання: методологічний аспект. Неперервна професійна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць : у 2 ч. / за ред. І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало. К., Ч. 2. 2004. С. 177-183.
33. Коломієць А. М. Міжпредметні зв'язки у контексті проблеми інтеграції. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів, 2000. № 2. С. 61–66.
34. Колягин Ю. Інтеграція шкільного навчання. *Початкова школа*. 1999. №9. С. 28-30.
35. Коменський Я. А. Мир чувственных вещей в картинках / под ред. проф. А.А. Красновского. Изд. 2-е. М.: Учпедгиз, 1957. 351 с,
36. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. М.: Педагогика, 1982. Т. 1. 1982.

37. Коменский Я. А. Великая дидактика. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики: учебное пособие / сост. А. Пискунов. 2-е издание, переработаное. Москва: Просвещение, 1981. С. 80-161.
38. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід і українські перспективи / за заг. ред. О.В. Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. 112 с.
39. Кондрашова Л.В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності. К.: Вища школа, 1987. 154 с.
40. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. [https://osvita.ua/legislation/Ser\\_osv/54258/](https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/) (дата звернення: 03.09.2019).
41. Короткий термінологічний словник з педагогіки / уклад. С.Г. Мельничук. Кіровоград, 2004.
42. Корольов Д. К. Шляхи визначення взаємозв'язку когнітивних та особистісних чинників обдарованості. Наукові записки інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2008. Вип. 28. 450 с.
43. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. М.: Знание, 1980. 96с.
44. Лігум Є. С. Якість освіти і новітні технології навчання в контексті інтеграції в європейський освітній простір. *Педагогіка і психологія*. Вісник Академії педагогічних наук. 2013. – № 2. С. 22-27.
45. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. 2-е вид., випр. і доп. Харків: «ОВС», 2002. 400 с.;
46. Лук'яненко М. С. Розвиток творчого мислення молодших школярів. *Обдарована дитина*. 2002. № 5. С. 16.
47. Мариновська О. Інтегральна педагогічна технологія. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти : монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2005. С. 213-223.

48. Мартинюк Н. Творчі здібності через сучасні технології освіти. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2010. № 3. С.43-44.
49. Мелькунова О. Розвиток пізнавальної активності дитини шляхом впровадження інноваційних технологій. *Початкова школа*. 2012. № 1. С.12-15.
50. Мелькунова О. Розвиток пізнавальної активності дитини шляхом впровадження інноваційних технологій. *Початкова школа*. 2012. № 3. С. 23-25.
51. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Н. М. Бібік. К., 2016. 40с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola> (дата звернення:07.09.2019).
52. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи / під заг. ред. М. Грищенка. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
53. Нова українська школа. Веб-ресурс НУШ. Режим доступу: <https://nus.org.ua> (дата звернення 09.09.2019).
54. Нова українська школа. Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua> > tag > nova-ukrainska-shkola (дата звернення 09.09.2019).
55. Онищук В.О. Дидактика сучасної школи. Київ, 1987. 344 с.
56. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за заг. ред. О.М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2003. 255 с.
57. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М.Д. Ярмаченка. К.: Педагогічна думка, 2001. 420 с.
58. Пересунько Т. Технології навчання та творчі здібності учнів. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2010. № 9. С. 45-49.
59. Підготовка майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі: монографія. / О.М.Іонова, Н.М.Сінопальнікова. Харків. нац. пед. ун-т ім.

- Г.С.Сковороди. Інститут педагогіки та психології. Харків: Щедра садиба плюс. 2015. 263 с.
60. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології : інтерактивний підруч. для педагогів ринкової системи освіти. М-во освіти і науки України. Київ: Слово, 2004. 616 с.
61. Пінчук Г. Г. Інтеграція навчального процесу як чинник розвитку пізнавальної активності учнів: Електронний варіант / Г.Г. Пінчук, О.В. Титар. Режим доступу: <http://osvita.ua/school/lessons> (дата звернення: 17.09.2019).
62. Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О.Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті. К.: УОВЦ «Оріон», 2018. 160 с.
63. Професійна освіта: словник. навч. посіб. / уклад. С.У. Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г. Ничкало. К.: Вища школа, 2000. 380 с.
64. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Х.: Основа, 2008. 112 с.
65. Рудницька О. Інтегративні зв'язки у викладанні предметів художньо-естетичного циклу. *Початкова школа*. 2001. № 5. С. 40 – 43.
66. Савченко О., Бойченко Т., Манюк О. Програма інтегрованого курсу «Основи здоров'я» для 2 класу. *Початкова школа*. 2002. № 10. С. 26-32.
67. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. К.: Абрис, 1999. 416 с.
68. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручник. К.: Грамота, 2014. 504 с.
69. Самойленко П. І. Інтеграційна функція навчання основам наук. *Фахівець*. 1998. №№ 5-6. С. 36–37.

70. Селевко Г. Сучасні освітні технології. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2005. № 19-20. С. 23-25.
71. Семиченко В.А. Психология общения. Київ: Центр «Магістр-S», 1999. 152 с.
72. Сисоєва С. Особистісно-зорієнтовані технології: метод проєктів. Підручник для директора. 2005. № 9-10. С. 10-20.
73. Сінопальнікова Н.М. Проблема підготовки вчителя в контексті педагогічних ідей В.О. Сухомлинського. Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2011. Вип. 21. С. 134–139.
74. Сінопальнікова Н.М. Сутність і структура підготовки вчителя початкових класів. Теорія та методика навчання та виховання: зб. наук. пр. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2010. Вип. 22. С. 159–164.
75. Сінопальнікова Н.М. Інтеграція психолого-педагогічних і методичних знань як педагогічна умова підготовки майбутніх учителів початкової школи. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. Київ - Запоріжжя: Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України, ЗОІППО, 2012. Вип. 3 (56). С. 359–364.
76. Сінопальнікова Н.М. Інтеграція у навчальному процесі початкової школи. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. – Київ – Запоріжжя: Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України, ЗОІППО, 2011. Вип. 5 (58). С. 275–279.
77. Сінопальнікова Н.М. Набуття досвіду застосування інтегрованих форм і методів навчання в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків: Харківська державна академія дизайну і мистецтв (ХХП), 2013. №6. С. 121–124.

78. Сова М. Філософсько-культурологічні основи інтегрованих знань. *Рідна школа*. 2002. № 5. С. 33 – 36.
79. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи. К.: ОСВІТА-ЦЕНТР+, 2018. 240 с.
80. Фесенко В. Інтерактивні методики - найкращий шлях до досягнення вершин професійної майстерності. *Вища школа*. 2009. №12. С.39-44.
81. Химинець В., Кірик М. Інновації в початковій школі. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 312 с.
82. Хомич Л.О. Теоретико-методичні основи професійної підготовки вчителя в умовах сьогодення. Розвиток педагогічної майстерності викладача в умовах неперервної освіти: монографія / за ред. М.М. Солдатенка, О.М. Семенов. - Глухів: РВВ ГДПУ, 2008. С. 122-131.
83. Ціновнік Т.В. Впровадження нових інноваційних технологій у навчальному процесі. Нові технології навчання: наук.-метод. збірник. / ред. кол.: Б.Жебровський, Я.Болубаш та ін. К., 2007. Вип. 47. С.116-122.
84. Червінська І. Дидактика початкової школи: практик. курс. вид. 2-е, випр. і доп. Івано-Франківськ: Симфонія Форте, 2012. 200 с.
85. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ: Академвидав, 2012. 222 с.
86. Шеремета Т. Підвищуємо якість уроку через упровадження інноваційних технологій. *Дивослово*. 2012. № 8. С. 22-23.
87. Якиманська І., Якуніна О. Планування та технологія особистісно зорієнтованого уроку. *Відкритий урок*. 2006. С. 17-21.
88. Ярова О.Б.1 Дидактичні основи організації навчання у початковій школі Євросоюзу / О.Б.Ярова // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, I(6), Issue: 10, Oct. 2013. - С. 179-183. – Режим доступу: <http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/> (дата звернення: 10.09.2019).

## ДОДАТКИ

## Додаток А

## Анкета «Я на сходинці»

Шановні друзі! Дайте, будь ласка, відповіді на питання. Позначте хрестиком твердження з яким ви погоджуєтесь. Якщо Ви згодні з певним твердженням і можете відповісти «завжди», то позначте літеру «З»; якщо Ви робите так не завжди, але часто, то помітьте літеру «Ч»; якщо не дуже часто — «НЧ»; рідко — «Р», якщо Ви так не робите, позначте «Н».

	Питання – твердження	Оцінка				
		З	Ч	НЧ	Р	Н
А	Мені подобається слухати розповіді (лекції) про інтегроване навчання	3	Ч	НЧ	Р	Н
Б	З нетерпінням чекаю можливості застосувати отримані знання на практиці	3	Ч	НЧ	Р	Н
В	Вважаю, що інформація, яку отримую на заняттях, містить надто простий зміст, який не потребує конспектування	3	Ч	НЧ	Р	Н
Г	Шукаю новий матеріал лише тоді, коли отримую завдання від викладача, але особистого інтересу він не викликає	3	Ч	НЧ	Р	Н
Д	Купую (якщо є можливість) книжки з питань організації інтегрованого навчання у початковій школі	3	Ч	НЧ	Р	Н
Е	Беру участь в аналізі та розв'язанні педагогічних завдань щодо організації інтегрованого навчання у початковій школі, коли в них є цікаві факти	3	Ч	НЧ	Р	Н
Є	Відвідую бібліотеку та вивчаю літературу з інтеграції навчання	3	Ч	НЧ	Р	Н
Ж	Читаю періодичну пресу, збираю особисту бібліотеку з професійних питань	3	Ч	НЧ	Р	Н
З	При підготовці до практичних занять користуюся лише конспектами лекцій	3	Ч	НЧ	Р	Н
И	На заняттях з спецкурсу спостерігаю за діяльністю колег	3	Ч	НЧ	Р	Н
І	Із зацікавленням виконую завдання до занять	3	Ч	НЧ	Р	Н
К	Погоджуюсь виступати з доповідями на практичних заняттях, коли цього вимагає викладач	3	Ч	НЧ	Р	Н
Л	Практичні заняття із використанням інтегрованих форм організації навчання мають важливе значення для розвитку моїх професійних можливостей і здібностей	3	Ч	НЧ	Р	Н
М	Мені подобається працювати з навчальним матеріалом з теорії і практики інтегрованого навчання	3	Ч	НЧ	Р	Н
Н	До занять перш за все готую те, що будуть перевіряти	3	Ч	НЧ	Р	Н
О	При підготовці реферату переймаюся зовнішнім оформленням, оскільки це свідчить про мою старанність	3	Ч	НЧ	Р	Н
П	Із задоволенням погоджуюсь виступати з доповідями на практичних заняттях	3	Ч	НЧ	Р	Н
Р	Виявляю зацікавленість до організації інтегрованого навчання	3	Ч	НЧ	Р	Н



*Оцінка результату:* Оцініть, будь ласка свої відповіді за такою шкалою: «завжди» – 5 балів, «часто» – 4 бали, «не дуже часто» – 3 бали, «рідко» – 2 бали, «ніколи» – 1 бал. Максимальна кількість балів – 30.

Про професійну потребу, функціональний інтерес (високий рівень сформованості мотивації підготовки до застосування інтегрованих форм організації навчання) свідчить висока кількість балів за сукупністю Б+Д+Ж+І+М+П; про допитливість, яка розвивається, епізодичну зацікавленість, нейтральне ставлення (достатній рівень) — А+Е+Є+К+Л+П+Р; про показну зацікавленість, негативне ставлення (низький рівень) — В+Г+И+З+Н+О.

## Додаток Б

### Анкета «Ваше ставлення до організації інтегрованого навчання у початковій школі»

*Шановні друзі! Будь ласка, висловіть Ваші погляди щодо застосування інтегрованих форм організації навчання в початковій школі за п'ятьма позиціями і оцініть їх трибальною шкалою: оцінка 3 відбиває найбільший ступінь Вашого ставлення, оцінка 1 — найменший.*

№ п\п	Твердження	оцінка	оцінка	оцінка
1	Важливо формувати в учнів початкової школи цілісні уявлення про навколишній світ, поняття, явища	1	2	3
2	Ефективність праці вчителя значною мірою залежить від його володіння інноваційними технологіями навчання, зокрема інтегрованого	1	2	3
3	Здатність вчителя до застосування інтегрованих форм організації навчання сприяє всебічному розвитку молодших школярів	1	2	3
4	Знання та вміння щодо організації інтегрованого навчання мають велике значення для мого професійного становлення	1	2	3
5	Пізнання шляхів застосування інтегрованих форм організації навчання в початковій школі — це цікавий і необхідний процес для майбутньої професійної діяльності	1	2	3

Результат: Якщо набрано 12-15 балів, то інтерес до питань організації інтегрованого навчання має стійкий характер; якщо 8-11 — ситуативний; менше 18 балів — відсутність інтересу.

## Додаток В

### Анкета № 1

#### Шановні колеги!

*Просимо Вас відповісти на низку питань, що стосуються можливостей інтегрованого навчання у початковій школі.*

1. Наскільки глибоко Ви знайомі з теорією інтегрованого навчання?

*Поставте позначку (N) біля обраної Вами відповіді.*

1.	Знаю достатньо глибоко	
2.	Чув (чула) про поняття «інтегроване навчання», але не уявляю його сутності	
3.	Нічого не знаю з питань інтегрованого навчання	

2. Як Ви вважаєте, яка роль інтегрованого навчання в освітньому процесі в початковій школі? *Дайте оцінку, ставлячи на перше місце найбільш значуще, і т.д. (від 1 до 6).*

№	Функції інтегрованого навчання	Ранг
1.	Сприяти кращому засвоєнню знань з кожної дисципліни, що інтегруються	
2.	Сприяти розвитку пам'яті, творчого мислення, інтелектуальних здібностей учнів	
3.	Забезпечити цілісний погляд на світ	
4.	Забезпечити цілісне взаємопов'язане засвоєння знань з освітніх стандартів	
5.	Стимулювати пізнавальний інтерес, необхідність у набутті нових знань	
6.	Сприяти кращій адаптації до умов основної школи (наступність)	

**Дякуємо за співпрацю!**

## Анкета № 2

### *Шановні колеги!*

*Просимо Вас відповісти на низку питань, які стосуються, з Вашого погляду, можливостей інтегрованого навчання у початковій школі.*

1. Із запропонованих нижче понять «педагогічної інтеграції» виберіть найбільш точне. *Укажіть букву, що відповідає обраному визначенню.*

а) **Інтеграція** – ведуча форма змісту освіти на основі загальності та єдності природи, цілісності сприймання світу;

б) це вища форма вираження єдності цілей, принципів, змісту, форм організації процесу навчання і виховання;

в) це органічне злиття змісту, методів і форм організації навчально-виховного процесу з метою досягнення його ефективності.

2. Виділіть найбільш суттєві результати навчання на інтегрованій основі. *Випишіть номери обраних варіантів.*

1) формування цілісних уявлень про оточуючий світ, природу, людину;

2) забезпечення цілісності всіх компонентів дидактичної системи, що функціонує на уроці (цілі, зміст, форми, методи, засоби навчання, діяльність тих хто навчає і тих, кого навчають);

3) активізація розумової діяльності і розвиток розумових процесів (аналіз, синтез, узагальнення) учнів;

4) взаємозбагачення змісту навчальних предметів;

5) підвищення пізнавального інтересу учнів;

6) ущільнення і концентрація навчального матеріалу;

7) систематизація знань і вмінь учнів;

8) розширення інформаційного обсягу занять;

9) економія навчального часу й усунення перенавантаження учнів;

10) формування узагальнених практичних знань, умінь і навичок учнів;

11) виключення дублювання навчального матеріалу в різних навчальних предметах.

## Додаток Д

### **Інтегрований урок природознавства та образотворчого мистецтва у 2 класі**

**Тема: Природознавство.** Перетворення води. Кругообіг води в природі.  
Охорона води

**Образотворче мистецтво.** Осінній дощ

**МЕТА:** формувати уявлення про перетворення та кругообіг води в природі; вчити передавати стан природи на малюнку; розвивати вміння аналізувати природні явища, робити висновки; виховувати бажання економно використовувати воду, любов до природи і мистецтва.

**ОБЛАДНАННЯ:** плакат «Кругообіг води в природі», словничок на стенді, спиртівка, лід, картки зі словами, клей, фарби, альбомні листки.

### **ХІД УРОКУ**

#### **I. Організація класу (створення позитивної атмосфери)**

– Доброго ранку, ліси і поля!

Доброго ранку, плането Земля!

Щастя, здоров'я всім людям бажаємо,

Радо до школи щодня поспішаємо!

#### **II. Оголошення теми і мети уроку**

- Любі діти, шановні гості, ми проведемо інтегрований урок з предметів «Я і Україна» та образотворче мистецтво. Працювати ми будемо під девізом:

Природа – все: річки, пташки, гаї,

Людина – теж частиночка її.

І щоб людині на Землі прожити,

Природу треба знати і любити!

- Мова на уроці піде про... А про що, ви дізнаєтесь, відгадавши загадку:

Відома звіку рідина, усяк її вживає,

Буває хмаркою вона, сніжинкою буває,

Буває, як скло, крижка, тверда –

Звичайна, підкажіть ... ( вода )

- Так, саме вода-живиця буде головною на цьому уроці. Тема уроку ... (зачитую з дошки).

### **III. Очікування**

- Діти, знаючи тему, над якою ми будемо працювати, скажіть, будь ласка, що ви очікуєте від уроку? («Мікрофон»)

### **IV. Проблема**

– Сьогодні на уроці ми малюватимемо дощ. А як ви гадаєте, чи можна виконувати якусь справу, до кінця не розуміючи, що саме робите? А чи знаєте ви, що таке дощ, звідки він береться? Я вам пропоную спочатку вирішити цю проблему, а потім малювати. Згодні?

### **V. Актуалізація опорних знань**

«Мозкова атака»

- Пригадаємо, що знаємо, і це допоможе нам у вирішенні проблеми.

- З чого складається дощ?(З води)
- В яких трьох станах буває вода?(Твердий, рідкий, газоподібний)
- Пропоную вашій увазі картки зі словами, а ви назвете стан води (можна використовувати фото, слайди)

- Сніг, вода, пара, іній, роса, туман, лід.

### **VI. Вивчення нового матеріалу**

- А зараз ми з'ясуємо, за яких умов вода може перебувати у кожному з трьох станів.

- Об'єднаємось в групи.

I гр. – «Науковці»

II гр. – «Мовознавці»

III гр. – «Синоптики»

#### **1. Практична робота**

- Ви спостерігали, як улітку після дощу утворюються калюжі. Але, як тільки пригрівало сонечко – вони висихали. Куди ж зникала вода? У нас в класі дощу немає, а тому калюжу і сонце ми використаємо штучні.

- Виконуючи дослід, ми будемо відновлювати променеву таблицю властивостей води. Допоможуть нам в цьому «науковці». Почнемо!

- Підігріємо воду.(Запалюю спиртівку, підношу до води дзеркало). Що відбувається з водою під дією тепла? Так, вона випаровується. Тобто з рідкого стану перетворюється в газоподібний. Цей процес називається **випаровуванням**. Зверніть увагу на «Словникову скарбницю», прочитайте слово і запам'ятайте його.

- Діти, які ж властивості водяної пари? З'ясуємо. Ви бачите щось між тарілочкою та дзеркалом? (Ні). Отже, пара **прозора та безбарвна**. Яку дію вона виконує?(Піднімається). Яка вона? Так, **легка**. («Науковці» в цей час підбирають відповідні картки зі словами, що називають властивості пари і вивішують на дошку.)

- А зараз ми з'ясуємо, чи може вода з газоподібного стану знову перейти в рідкий(над водою, що парує,тримаю тарілку). Пара піднімається вгору. Торкаючись холодної тарілки, вона перетворюється на краплини(демонструю). Ось так і в природі. Піднімаючись високо вгору, пара **охолоджується** і утворює хмару з краплинок,при умові, що  $t$  вище  $0$ .А якщо  $t$  вгорі нижче  $0$  , то краплинки перетворюються в сніжинки.

- Діти, так за якої умови вода з газоподібного стану перетворюється в рідкий? (При **охолодженні**). Прочитайте слово і запам'ятайте.

- Хмара збирає в собі краплинки чи сніжинки, яких стає все більше і більше. Краплини збільшуються в своїх розмірах, стають важкими і знову повертаються на землю у вигляді чого? (Дощу). А якщо взимку? (Снігу). Частина води просочується в ґрунт, а частина випаровується. Пригадаємо властивості води – рідини. (Прозора, безбарвна, без запаху, без форми, текуча, розчинник). «Науковці», будь ласка, відновіть таблицю.

- А зараз ми з'ясуємо, за яких умов вода з рідкого стану перетворюється в твердий. Якщо помістити воду в морозильник, що станеться? (Заморозиться). При якій температурі? (Нижче  $0$ ). А в яку пору року це відбувається в природі?(Взимку). Які властивості льоду? (Прозорий,

твердий, безбарвний, крихкий). «Науковці», будь ласка, заповніть таблицю. (Роздаю дітям в руки кубики льоду)

- Потримайте лід в долоньках. Що відбувається?(Розтає). Під дією чого? (Тепла). Отже, вода з твердого стану в рідкий переходить під дією тепла при  $t$  вище 0. Цей процес називається **таненням**. Зверніть увагу на словничок.

- Перетворення води з одного стану в інший в природі відбувається постійно. Цей процес називається **кругообігом води в природі**. Подумайте, з яких слів утворюється слово кругообіг? Таким чином, **вода в природі не утворюється з нічого і нікуди не зникає**.

## 2. Робота в зошитах

- Запишіть визначення. **Кругообіг води – це перетворення води в природі з одного стану в інший.**

## 3. Закріплення

### а) Робота в групах.

– А зараз ми попрацюємо в групах.

– «Науковці», ознайомтесь з статтею підручника (с.97) «Вода має бути чистою». Підготуйте нам розповідь про те, чи потрібно берегти воду.

– «Мовознавці», відновіть деформований текст про кругообіг води в природі.

- Під впливом сонячного тепла вода випаровується.
- Пара піднімається високо вгору.
- Охолоджується і перетворюється на дрібненькі краплинки води.
- Утворюються дощові чи снігові хмари.
- Хмари стають важкими і випадають у вигляді дощу.
- Частина води просочується в ґрунт та потрапляє в водойми, а решта знову випаровується.

– «Синоптики», зобразіть схематично процес кругообігу(аплікація).

### б) Презентація.

(Представник з групи «Мовознавці» зачитує пункти тексту, а представник групи «Синоптики» показує на схемі відповідну дію).

- Діти, а як ви вважаєте, треба нам берегти воду? «Науковці» нам про це розкажуть.(Всі члени групи переказують текст).

- Діти, а як ми з вами можемо вберегти воду?(Робота з ілюстраціями на дошці). Яку користь нам приносить вода?

#### 4. **Висновок**

- Діти, вчені теж зобразили на малюнку кругообіг води в природі. Зараз ми порівнюємо наші роботи(діти звіряють і роблять висновок, що ми правильно зобразили процес кругообігу води в природі).

### **VII. Фізкультхвилинка.**

- Послухайте пісню «Дощик» і скажіть, про яку пору року йде мова? (Солістка показує рухи, а діти повторюють.)

### **VIII. Малювання композиції «Осінній дощ»**

#### • **Бесіда**

- Діти, а навіщо землі вода восени?Адже врожай зібрано, на городах майже нічого не росте(щоб земля напилася на наступний рік).

- Ви вже знаєте, звідки береться дощ? Тепер ми можемо впевнено розпочати роботу. Малювати будемо в парах.

#### • **Практична діяльність учнів**

### **IX. Демонстрація робіт**

### **X. Домашнє завдання**

Підручник с.94 – с.98 (відповідати на питання)

### **XI. Підсумок**

- Що нового ви дізнались на уроці?(«Мікрофон»)

- Чи здійснились ваші очікування?

- Ось і закінчено урок, і дзвенить для вас дзвінок!

Працювали добре, друзі, відпочиньте по заслугі!



## Додаток Е

### Конспект інтегрованого уроку літературного читання та математики у 2 класі

**Тема:** Л.Глібов «Чиж та голуб».

Закріплення знань табличного множення і ділення. Розв'язування задач на знаходження суми.

**Мета:** Навчитися передавати в інтонації характери дійових осіб, продовжити знайомство учнів з особливостями байки. Удосконалювати навички виразного читання, розвивати способи і види читання байки;

- формувати вміння розв'язувати задачі на знаходження суми, закріплювати знання учнів про табличне множення й ділення, порядок виконання арифметичних дій;

- збагачувати знання учнів про птахів;

- виховувати почуття порядності, милосердя, співчуття.

**Матеріально-технічне забезпечення:** комп'ютер, телевізор.

#### Хід уроку

#### Організація класу (створення позитивної атмосфери)

- Я всміхаюсь сонечку: «Здрастуй, золоте!»

Я всміхаюсь квіточці – хай вона цвіте.

Я всміхаюсь дощику: «Лийся, мов з відра!»

Людям посміхаюся - зичу всім добра!

#### Актуалізація опорних знань

- Який розділ почали вивчати? (*Байки*)

- Що таке байка? (*Невеликий, найчастіше віршований твір повчального змісту*).

- З творчістю якого байкаря почали знайомитись? (*Л. Глібова*)

- Давайте пригадаємо, що відомо нам про автора вивчених творів?

Слайд 1 «Доповни текст»

Л. Глібов – видатний український байкар. Ще навчаючись у \_\_\_\_\_ почав писати вірші. Більшу частину життя працював \_\_\_\_\_. Крім байок поет писав \_\_\_\_\_, \_\_\_\_\_, \_\_\_\_\_, акровірші. Байки Глібова люблять читати дорослі і діти. Він є автором байок: \_\_\_\_\_, \_\_\_\_\_, \_\_\_\_\_.

### **Перевірка домашнього завдання.**

А ось наскільки ви були уважними, вивчаючи творчість Л.Глібова ми перевіримо за допомогою вправи «ПАЗЛ».

#### Робота в парах.

- З окремих частин складіть уривок твору, зачитайте, дайте назву.

а) «Лебідь, Щука і Рак».

- У чому причина того, що віз досі там? (непорозуміння один одного, відсутність погодженості дій).

б) «Коник-стрибунець».

- Хто був працюючим? А безтурботним? (Муравей.Коник.)

#### Підсумок перевірки.

### **Оголошення теми й мети уроку.**

- Сьогодні ми продовжимо знайомитись з байками Л.Глібова. А хто є головними героями нового твору ви дізнаєтесь, розв'язавши приклади.

Запишіть у зошитах число, класна робота. Виконаємо приклади № 447 за варіантами.

$$\text{I в. – верхній рядочок } 72:8 + 9 \cdot 3 = 36 \quad 40 - 36:6:2=37 \quad (55+9) : 8 = 8$$

$$8 \cdot 9 = 72$$

$$\text{II в. – нижній рядочок } 42-42:6=35 \quad 55+81:9 \cdot 3=82 \quad 68-(81-17) = 4$$

$$6 \cdot 6=36$$

- Розмістіть результати прикладів у порядку зростання й прочитайте відповідь.

#### Слайд «Вправа з ключем»

37   36   8   і   4   82   35   36   72  
Ж   И   Ч   Г   Б   О   Л   У

Слайд 3 «Пернаті друзі»**Сприймання нового матеріалу**Слайд 4 «Словничок-довідничок»

- Встановіть відповідність

ПІДДУРИЛИ

НЕСПОДІВАНО

ГУЛЬК

ОБМАНУЛИ

ЛИХОВІ

ШВИДКИЙ

ПРОВОРНЕНЬКИЙ

ПРИСТРІЙ, ЯКИМ ЛОВЛЯТЬ ПТАХІВ

СИЛЬЦЕ

БІДА

Слухання байки

- Чи є дійові особи, крім Чижа і Голуба?

Читання байки мовчки

- Коли і де відбулися події?

Читання «ланцюжком»Розкриття ідейної спрямованості тексту

- Яким був Чижик? Що з ним трапилось? Чому Чижик попав у сильце? (*Бо був дуже поважний*)

- Хто бачив Чижика? (*Голуб*)

Прочитайте, у яких словах виявляється самовпевненість і безсердечність голуба. Передайте під час читання пихатість, байдужість голуба (*«А що? Попавсь? От тобі й на! Вже, певно, голова дурна...»*)

- Прочитайте слова Голуба, де він хвастається, виставляє себе, свій розум. Передайте голосом його зарозумілість і чванливість. (*«Не бійсь, мене б не піддурили...»*)

- Які почуття викликає у вас поведінка Голуба?

- Кого з птахів жаліє автор?

- В яких рядках виражена основна думка твору?

- Який рядок звучить як прислів'я?

- Які риси людського характеру засуджує поет? (*Байдужість, зарозумілість, пихатість, безсердечність, самовпевненість, хвалькуватість*)

Читання твору «Луною» за вчителем. Повторення всіх особливостей мовлення: інтонації, тону, темпу.

- А які насправді ці птахи в природі? Що нам про це розповість «Довідкове бюро?»

Слайд 5 «Для допитливих»

Учень.

*Чиж – маленький птах. Живиться переважно комахами, насінням різних дерев, бур'янів. У природі їх визначають за характерним зеленим забарвленням. Птахи корисні, декоративні, знищують багато комах –шкідників. Потребують охорони.*

- А чи цікаво вам дізнатись, яку вагу має птах? Для цього пропоную розв'язати рівняння.

Слайд 6. «Хвилинка-цікавинка»

$$X:2=7$$

$$X=7\cdot 2$$

$$X=14$$

$$14:2=7$$

- Що нам скаже довідкове бюро про голуба?

Слайд 7 «Чи знаєш ти?»

Учениця.

*Голуб – птах середнього розміру. Живиться насінням культурних і диких рослин, ягодами. Є прикрасою населених пунктів та об'єктом для різних наукових досліджень.*

- Діти, я знаю, що ви любите птахів і допомагаєте їм взимку. Пропоную за даними скласти задачу.

Слайд 8 «Поміркуй!»

3 мішечки по 4 кг

? кг

5мішечків по 3 кг



Хорове читання байки «Чиж та голуб»

### **Підсумок уроку**

- Діти, питання добра і зла, зазнайства і лицемірства, байдужості і людяності завжди хвилювали людей, турбують і зараз. А ви на прикладах героїв казок, байок повинні виробляти в себе ту лінію поведінки, виховувати ті риси характеру, які допомогли б вам стати справжніми людьми.

### **Домашнє завдання (диференційоване)**

- Сьогодні ви отримаєте конверти із д/з від героїв байки Чиж та Голуба.

Червоний конверт - самостійно прочитати байку С.Руданського «Вовки» і придумати речення, яке може бути її повчальним висновком.

Зелений конверт - навчитись виразно читати байку

### **Рефлексія**

Слайд 12. «Продовж речення»

*Сьогодні на уроці я ...*

*Я розповім дома батькам про...*

*Сьогодні мені урок ... тому, що...*

### **Учитель:**

- Знову дзвоник пролунав, час прощатися настав.

За роботу по заслужі щиро дякую вам, друзі!